

ΕΚΦΡΑΣΗ ΕΚΘΕΣΗ

ΓΙΑ ΤΟ ΓΕΝΙΚΟ ΛΥΚΕΙΟ

**ΑΝΑΘΕΩΡΗΜΕΝΗ ΕΚΔΟΣΗ
Α΄ ΤΕΥΧΟΣ**

Τόμος 6ος

Συγγραφική Ομάδα Αναθεώρησης

ΧΡΙΣΤΟΣ Λ. ΤΣΟΛΑΚΗΣ

Καθηγητής του Αριστοτελείου
Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης

ΚΥΡΙΑΚΗ ΑΔΑΛΟΓΛΟΥ

Δρ. Φιλολογίας, Σχολική Σύμβουλος

ΑΒΡΑ ΑΥΔΗ

Φιλολόγος, Καθηγήτρια
Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης

ΕΛΕΝΗ ΛΟΠΠΑ

Δρ. Φιλολογίας, Σχολική Σύμβουλος

ΔΙΟΝΥΣΗΣ ΤΑΝΗΣ

Φιλολόγος, π. Σχολικός Σύμβουλος

Υπεύθυνη για το Παιδαγ. Ινστιτούτο

ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΥ

Σύμβουλος του Π.Ι.

**ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ,
ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ
ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ**

**Συγγραφή: Χρίστος Λ. Τσολάκης,
Κυριακή Αδαλόγλου, Άβρα Αυδή,
Ελένη Λόππα, Διονύσης Τάνης**

Συντονισμός: Χρίστος Λ. Τσολάκης

**Αναθεώρηση: Χρίστος Λ. Τσολάκης,
Κυριακή Αδαλόγλου, Άβρα Αυδή,
Ελένη Λόππα, Διονύσης Τάνης**

**ΕΚΦΡΑΣΗ
ΕΚΘΕΣΗ**

ΓΙΑ ΤΟ ΓΕΝΙΚΟ ΛΥΚΕΙΟ

**ΑΝΑΘΕΩΡΗΜΕΝΗ ΕΚΔΟΣΗ
Α΄ ΤΕΥΧΟΣ**

Τόμος 6ος

Καλλιτεχνική Επιμέλεια
ΓΙΩΡΓΟΣ ΠΟΥΠΗΣ
ΕΙΡΗΝΗ Κ. ΧΑΤΖΗ

Επεξεργασία, Ηλεκτρονική
Επιμέλεια Ύλης και Εξωφύλλου
ΕΙΡΗΝΗ Κ. ΧΑΤΖΗ

ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ ΓΙΑ
ΜΑΘΗΤΕΣ ΜΕ ΜΕΙΩΜΕΝΗ ΟΡΑΣΗ

Ομάδα εργασίας ΥΠΔΒΜΘ

ΥΜΒΟΛΑ

ΘΕΩΡΙΑ

ΑΣΚΗΣΗ

ΠΡΟΑΙΡΕΤΙΚΗ
ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ

χρωματιστή
σελίδα

Θέματα για συζήτηση και έκφραση / έκθεση το κωμικό και η σημασία του γέλιου

▶ Από την αρχαιότητα ως τις μέρες μας έχουν γίνει πολλές προσπάθειες να οριστεί το κωμικό. Οι ορισμοί αυτοί διαφέρουν βέβαια μεταξύ τους, παρουσιάζουν όμως και κάποια κοινά σημεία. Διαβάστε τους παρακάτω ορισμούς και προσπαθήστε να επισημάνετε ορισμένα κοινά σημεία τους.

■ Αυτή είναι ακριβώς η διαφορά που ξεχωρίζει την τραγωδία από την κωμωδία. Η κωμωδία θέλει να τους αναπαριστάνει χειρότερους [τους ανθρώπους] απ' ό,τι είναι, η τραγωδία θέλει να τους αναπαριστάνει καλύτερους.

Αριστοτέλους Ποιητική, Εισαγωγή, Μετάφραση, Σχόλια, Σ. Ι. Δρομάζου, εκδ. Κέδρος, Αθήνα, 1982, σ. 205

■ Η κωμωδία είναι, όπως είπαμε, μίμηση των πιο ανάξιων ανθρώπων, όχι όμως σε όλα τους τα ελαττώματα αλλά μόνο σ' ένα, στο κωμικό· το κωμικό είναι ένα μέρος του άσχημου. Το κωμικό, δηλαδή, είναι ένα λάθος και μια ασχήμια, ανώδυνη και αβλαβής, όπως π.χ. το κωμικό προσωπείο

**είναι άσχημο και παραμορφωμένο,
χωρίς να προκαλεί πόνο.**

**Αριστοτέλους, Ποιητική, ό.π.,
σ., 219**

**■ Σύμφωνα με τον Καντ¹ το κωμικό
προκαλείται, όταν μια έντονη προσ-
δοκία μας ξαφνικά διαψεύδεται. Η
διάψευση αφορά ένα αντικείμενο
που δε μας ενδιαφέρει σοβαρά,
γιατί διαφορετικά προκαλείται
θλίψη και όχι ευθυμία.**

**Σύμφωνα με τον Th. Lipps² κάτι
μικρό και ασήμαντο μπορεί να γίνει
κωμικό, όταν προβάλλει την
αξίωση ότι είναι κάτι μεγάλο και
γεμάτο σημασία, έπειτα όμως**

---

1 Γερμανός φιλόσοφος (1724-1804)

2 Γερμανός φιλόσοφος (1851-1924)

αποδείχνεται ξαφνικό και απρόοπτα αυτό που πραγματικά είναι. Μπορούμε λοιπόν να διακρίνουμε δύο στάδια στην αντίληψη του κωμικού: την εξαπάτηση με τη σοβαροφανή επίδειξη και το ξεμασκάρεμα με την αποκάλυψη. Η μετάπτωση από το πρώτο στάδιο στο δεύτερο προκαλεί το γέλιο.

Ε. Π. Παπανούτσος, Αισθητική,
εκδ. Ίκαρος, Αθήνα 1956,
σ. 299, διασκευή

● Συγκεντρώστε τώρα υλικό σχετικά με το κωμικό (ευθυμογράφημα, κωμωδία, ανέκδοτο, λογοπαίγνιο, γελοιογραφία κτλ.) και παρατηρήστε αν επαληθεύονται οι παραπάνω ορισμοί. Μπορείτε π.χ. να διαβάσετε από τα ΚΝΛ της Α΄ και Β΄ Λυκείου τα έργα: Φον Δημητράκης του Μ. Ψαθά, Ο Δον Κιχώτης του Μ. Θερβάντες, Ο Αρχοντοχωριάτης του Μολιέρου, Ο καυχησιάρης στρατιωτικός του Πλαύτου, Μονόλογος ευαίσθητου του Ε. Ροΐδη, Ο Πατούχας του Ι. Κονδυλάκη.

▶ Υποθέστε ότι παρουσιάζετε στη θεατρική/κινηματογραφική στήλη ενός μαθητικού περιοδικού μια κωμωδία που σας έκανε εντύπωση. Αφηγηθείτε την υπόθεση και προσπαθήστε να αναλύσετε και να

σχολιάσετε τα ευρηματικά στοιχεία του έργου που προκάλεσαν το γέλιο του κοινού.

▶ Να διαβάσετε το παρακάτω κείμενο και να βρείτε από τα λεξικά τη σημασία του καθενός από τους τόνους του σατιρικού φάσματος που υπογραμμίζονται. Να δώσετε κατάλληλα παραδείγματα.

.... Η σάτιρα από τη μια μεριά ξεσκεπάζει την ανοησία και από την άλλη καυτηριάζει το κακό. Κυμαίνεται ανάμεσα στο ελαφρό και το σοβαρό, στο εντελώς ασήμαντο και το πιο βαριά δασκαλίστικο. Εκτείνεται από την ακαριαία χοντροκοπιά και τη βαρβαρότητα μέχρι την τέλεια εκλέπτυνση και κομψότητα. Χρησιμοποιεί μεμονωμένα ή σε

**συνδυασμό μονόλογο, διάλογο,
ποίηση, δημηγορία, αφήγηση,
ηθογραφία, περιγραφή χαρακτή-
ρων, αλληγορία, φαντασίωση,**

**διακωμώδηση,
παρωδία και
οποιοδήποτε άλλο
μέσο διαλέγει. Και
χρησιμοποιώντας
όλους τους τόνους του
σατιρικού φάσματος,
γελοιοποίηση,
σαρκασμό, κυνισμό,
σαρδόνιο γέλιο και
λοιδορία, θυμίζει
χαμαιλέοντα...**

**Σάτιρα, Arthur Pollard,
Η γλώσσα της κριτικής,
Ερμής, Αθήνα 1972, σ. 16**

Ο Τσάρλι Τσάπλιν σε σκηνή από την ταινία "Ο μεγάλος δικτάτωρ"

● Να διαβάσετε το σατιρικό ποίημα του Κ. Καρυωτάκη «Δημόσιοι Υπάλληλοι». Ποιος είναι ο τόνος του σατιρικού φάσματος που χαρακτηρίζει το ποίημα;

ΔΗΜΟΣΙΟΙ ΥΠΑΛΛΗΛΟΙ

**Οι υπάλληλοι όλοι λιώνουν και
τελειώνουν**

**σαν στήλες δύο δύο μες στα
γραφεία.**

**(Ηλεκτρολόγοι θα 'ναι η Πολιτεία
κι ο θάνατος, που τους
ανανεώνουν).**

**Κάθονται στις καρέκλες,
μουτζουρώνουν αθώα λευκά
χαρτιά, χωρίς αιτία.**

**«Συν τη παρούση αλληλογραφία
έχομεν την τιμήν» διαβεβαιώνουν.**

Και μοναχά η τιμή τους απομένει,
όταν ανηφορίζουνε τους δρόμους,
το βράδυ στις οχτώ, σαν
κουρντισμένοι.

Παίρνουν κάστανα, σκέπτονται
τους νόμους, σκέπτονται το
συνάλλαγμα, τους ώμους
σηκώνοντας οι υπάλληλοι οι
καημένοι.

Κ. Καρυωτάκη, Ποιήματα και πεζά,
επιμ. Γ. Π. Σαββίδης, Ερμής, Αθήνα
1979, σ. 104

**ΜΑΜΑ
Σ' ΑΦΗΝΩ
ΓΙΑΤΙ
ΣΧΟΛΑΜΕ!
ΑΥΡΙΟ
ΠΑΛΙ!...**

► **Δοκιμάστε να αφηγηθείτε ένα επεισόδιο από τη ζωή σας σατιρίζοντας πρόσωπα και πράγματα που σχετίζονται με αυτό. Για παράδειγμα, αφηγηθείτε ένα περιστατικό σχετικά με την έκδοση ενός πιστοποιητικού καυτηριάζοντας τη γραφειοκρατία που παραλύει τις δημόσιες υπηρεσίες και αποξενώνει τον πολίτη από το κράτος. Αν η αφήγησή σας είναι προφορική, θεωρήστε ότι την απευθύνετε σε ένα φιλικό πρόσωπο. Αν είναι γραπτή, υποθέστε ότι πρόκειται να δημοσιευτεί στην εφημερίδα ως επιστολή διαμαρτυρίας για το επεισόδιο.**

► Να σχολιάσετε το παρακάτω κείμενο και τον τίτλο της είδησης που ακολουθεί. Να διατυπώσετε τις απόψεις σας σχετικά με το ρόλο της σάτιρας και του κωμικού στην κοινωνική μας ζωή και στις διαπροσωπικές μας σχέσεις.

■ ... Εκείνος που σατιρίζει θέλει να θίξει, να «δαγκάσει» είτε από τάση προς το σαρκασμό και την κακεντρέχεια είτε από μνησικακία. Κάποια κακία υπάρχει πάντα στη σατιρική διάθεση, αφού προϋπόθεσή της είναι η έλλειψη της επιείκειας [...] Η ευθυμία λοιπόν εκείνου που σατιρίζει είναι στο βάθος χαιρεκακία, ενώ το γέλιο του σατιριζόμενου είναι πικρό και οργισμένο. Αντίθετα από τη σάτιρα, το καθάριο κωμικό ενώνει όσους το

**δέχονται στην ίδια εύθυμη
διάθεση...**

**Ε. Π. Παπανούτσος, Αισθητική, σ.
305-306, διασκευή**

**■ «τον μετέθεσαν, γιατί σατίριζε τον
προϊστάμενό του».**

από τις εφημερίδες

**■ ...Από την αθώα πρωταπριλιάτικη
φάρσα που είχε
στόχο τη διασκέδα-
ση, έχουμε ένα
ποιοτικό πέρασμα
στη φάρσα της
βόμβας, μια διαφο-
ροποίηση τόσο στις
προθέσεις όσο και
στις επιπτώσεις. Γιατί, ενώ ο
στόχος της πρωταπριλιάτικης
φάρσας ήταν η σταθεροποίηση της**

κοινωνικής δομής, δικλείδα ασφάλειας στο σοβαρό και αντιστάθμισμα στο «δέον», η φάρσα της βόμβας έχει σαν στόχο, αντίθετα, την αποσταθεροποίηση, ενέχει έμμεσα το αντικοινωνικό. Ο φαρσέρ στην πρώτη περίπτωση είναι «κοινωνικά μετέχων», ενώ στη δεύτερη «κοινωνικά απέχων»...

Σ. Νικολαΐδου, 24 ώρες χωρίς αλήθεια, (άρθρο σε εφημερίδα)

Με ποιον τρόπο αντιλαμβάνεστε την άποψη της αρθρογράφου ότι η πρωταπριλιάτικη φάρσα έχει στόχο τη σταθεροποίηση της κοινωνικής δομής, ενώ η «φάρσα της βόμβας» την αποσταθεροποίησή της;

Δραματοποίηση

● Ένας φαρσέρ και το θύμα του έρχονται σε αντιπαράθεση σε μια τηλεοπτική εκπομπή. Ο καθένας αφηγείται και σχολιάζει τη φάρσα από τη δική του οπτική γωνία. Δυο μαθητές να υποδυθούν τους σχετικούς ρόλους.

● Να συζητήσετε την άποψη του συγγραφέα. Είναι δυνατόν να χαρακτηρίσουμε ένα λαό ή ένα άτομο από τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνεται το κωμικό; Μπορείτε σ' αυτή την περίπτωση να αναφέρετε κάποια παραδείγματα;

■ ... Η ευαισθησία και ο συναισθηματικός κόσμος μιας κοινωνίας, η πνευματική της στάθμη και η αισθητική της καλλιέργεια μπορούν με πολύ ασφαλή τρόπο να προσδιοριστούν τόσο από τη συχνότητα του γέλιου όσο και από την ποιότητα των μέσων που το προκαλούν. Έτσι συχνά μας βοηθά να χαρακτηρίσουμε ένα λαό το αν γι' αυτόν μια κατάσταση θεωρείται κωμική ή όχι, ένας μορφασμός, μια χειρονομία, μια έκφραση, μια λέξη του προκαλεί γέλιο ή τον αφήνει αδιάφορο. Φυσικά κάτι ανάλογο συμβαίνει όταν πρόκειται να κρίνουμε ένα συγκεκριμένο άτομο· ιδιαίτερα ο τρόπος με τον οποίο αντιλαμβάνεται το κωμικό, ο τρόπος με τον οποίο αντιδρά σ' αυτό και η ικανότητά του να κάνει

**χιούμορ συμβάλλουν πολύ στον
χαρακτηρισμό του...**

**Ηλ. Σπυρόπουλος, Τα Αρχαία
Ελληνικά στο Γυμνάσιο και το
Λύκειο, Εκδ. Γρηγόρη, Αθήνα, 1980,
σ. 44-5**

**▶ Αφού το γέλιο, όπως βλέπουμε
από τα ακόλουθα αποσπάσματα,
παίζει καθοριστικό ρόλο στη ζωή
μας, για ποιους λόγους νομίζετε ότι
οι άνθρωποι σήμερα γελούν όλο
και λιγότερο;**

**■ Η εκπληκτική περίπτωση
Αμερικανού δημοσιογράφου.
Θεράπευσε την αρθρίτιδα με το
γέλιο.**

από τις εφημερίδες

■ Δε χρειάζεται να γίνει ιδιαίτερος λόγος για το πόσο απαραίτητο είναι το γέλιο στη ζωή μας. Η παρουσία του είναι ευεργετική και, αντίθετα, η απουσία του γίνεται δυσάρεστα αισθητή σε κάθε σχεδόν εκδήλωση της κοινωνικής ζωής.

Ηλ. Σπυρόπουλος, δ.π., σ. 44

■ Από μια στατιστική που έγινε στη Γαλλία αποδείχτηκε ότι το 1939 γελούσαν 19΄ την ημέρα, ενώ το 1980 μόνο 6΄ την ημέρα.

► Προσπαθήστε να αξιοποιήσετε όσα έχετε υπόψη σας για το κωμικό, για «να βγάλετε γέλιο».

Μπορείτε:

- να γράψετε μια κωμική ιστορία (ευθυμογράφημα), μια σάτιρα, μια παρωδία
- να επινοήσετε ένα λογοπαίγνιο, ένα ανέκδοτο
- να παρουσιάσετε αυτοσχεδιάζοντας μια κωμική σκηνή
- να σχεδιάσετε μια γελοιογραφία.

Πρόσθετες πληροφορίες*:

Γελούμε συνήθως:

- **όταν βλέπουμε ένα σφάλμα, μια αδεξιότητα, ένα λάθος (γέλιο ανωτερότητας)**
- **όταν κάτι μας προκαλεί έκπληξη**
- **όταν επαναλαμβάνεται ένας λόγος, μια κίνηση, μια κατάσταση, μια σκηνή**
- **όταν συμβαίνει μια παρεξήγηση, π.χ. συγχέεται η ταυτότητα δύο προσώπων**

---

* Τα παραπάνω στοιχεία σχετικά με το γέλιο αντλήθηκαν από τα βιβλία:
α) Ανρί Μπεργκσόν, Το γέλιο, δοκίμιο για τη σημασία του κωμικού, εκδ. Γερ. Αναγνωστήδη, Αθήνα, χ.χ. και β) Τζιάνι Ροντάρι, Γραμματική της φαντασίας, εκδ. Τεκμήριο, Αθήνα, 1985.

■ όταν έχουμε εκτροπή από το καθιερωμένο (νόρμα)· π.χ. ένας κροκόδειλος μιλάει σε ένα τηλεοπτικό παιχνίδι

■ όταν έχουμε αντιστροφή όρων σε μια φράση, ρόλων σε μια κατάσταση κτλ." π.χ. «- Γιατί πετάτε τα σκουπίδια σας στην ταράτσα μου; - Εσείς γιατί βάζετε την ταράτσα σας κάτω απ' τα σκουπίδια μου;» (αντιστροφή όρων σε μια φράση)· π.χ. «Ο κλέφτης που τον κλέβουν» (αντιστροφή ρόλων σε μια κατάσταση).

■ όταν μεταφέρουμε/μεταθέτουμε μια φράση, μια σκηνή, μια ιστορία σ' ένα(ν) τόνο/ύφος που δεν της ταιριάζει: από το ταπεινό στο υψηλό (υπερβολή-grotesque), π.χ. η καυχησιολογία της μαντάμ-Σουσου, ή από το υψηλό στο

ταπεινό π.χ. η παρωδία της Ιλιάδας
«Βατραχομομαχία».

**ΞΕΡΕΙΣ, ΑΓΓΕΛΕ, ΣΗΜΕΡΑ
ΚΛΕΙΝΩ ΕΝΑ ΧΡΟΝΟ
ΠΕΘΑΜΕΝΟΣ!..**

**ΑΛΗΘΕΙΑ;..
ΧΡΟΝΙΑ
ΠΟΛΛΑ!..**

**ΘΑ ΑΦΗΣΕΤΕ ΤΟ ΩΡΑΙΟ
ΣΠΙΤΑΚΙ ΣΑΣ ΚΑΙ ΘΑ
ΤΡΕΧΕΤΕ ΣΕ ΒΟΥΝΑ ΚΑΙ
ΛΑΓΚΑΔΙΑ ΓΙΑ ΤΟ ΠΑΣΧΑ;**

**ΜΑ ΤΟ ΘΕΛΟΥΝ
ΓΙΑ
ΙΔΙΟΚΑΤΟΙΚΗΣΗ**

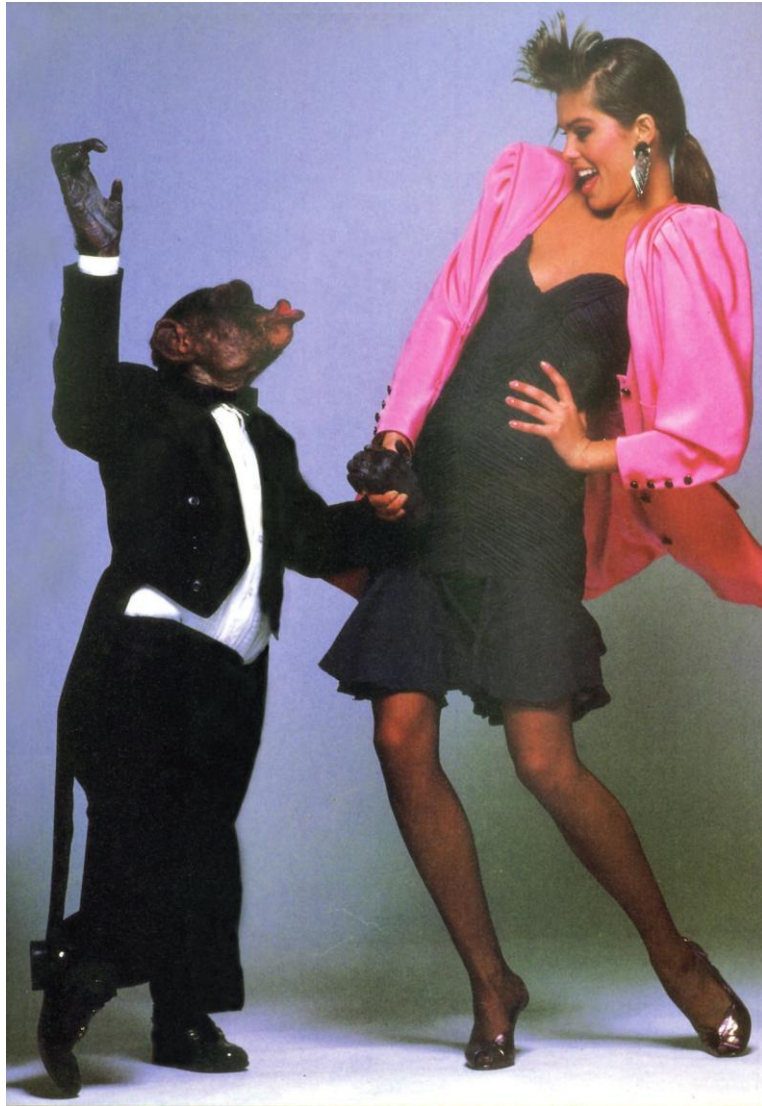

ΤΟΥ ΚΩΣΤΑ ΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΥ

▶ Να συζητήσετε σχετικά με τη θέση του «γέλιου» στη σχολική ζωή και να δώσετε τεκμηριωμένες απαντήσεις στα παρακάτω ερωτήματα.

- Νομίζετε ότι το χιούμορ αποτελεί θετικό στοιχείο για τη σχολική ζωή ή, αντίθετα, πιστεύετε ότι το «γέλιο» είναι ανάρμοστο και ανατρεπτικό για τη σχολική τάξη και πειθαρχία;**
- Αν συμφωνείτε με την πρώτη άποψη, να αναφέρετε τις προϋποθέσεις που απαιτούνται, για να μην οδηγεί το «γέλιο» στην αποδιοργάνωση, αλλά αντίθετα να εξασφαλίζει μια ευχάριστη και δημιουργική ατμόσφαιρα μέσα στην τάξη.**

Έρευνα

Να εργαστείτε σε ομάδες, για να ερευνήσετε πώς αντιμετωπίζεται το «γέλιο» στη σχολική ζωή. Μπορείτε να βασίσετε την έρευνά σας σε παρατηρήσεις που θα κάνετε σχετικά:

α) με το αν ασκείται και σε ποιο βαθμό μια «αγωγή του γέλιου» στο σχολείο μέσα από τα διδασκόμενα κείμενα. Για να το διαπιστώσετε αυτό, πρέπει καταρχήν με τη βοήθεια του καθηγητή σας να κάνετε έναν κατάλογο με έργα της αρχαίας και της νεοελληνικής λογοτεχνίας που έχουν χαρακτήρα κωμικό. Έπειτα να εξετάσετε ποια από αυτά προβλέπεται από το αναλυτικό πρόγραμμα να διδαχτούν.

Τέλος, να συζητήσετε αν τα κείμενα αυτά διδάσκονται με τέτοιο τρόπο, ώστε να ευαισθητοποιούνται οι μαθητές απέναντι στο κωμικό, να αποκτούν δηλαδή τα κριτήρια, για να μπορούν να κάνουν ποιοτική διάκριση των αστεϊσμών και να αξιοποιούν την έμφυτη ικανότητά τους για πετυχημένα αστεία, κωμικές αφηγήσεις και περιγραφές.

β) πώς αντιμετωπίζεται το γέλιο από τους διδάσκοντες και τους διδασκόμενους.

Για να το διαπιστώσετε αυτό, να κάνετε μια σφυγμομέτρηση με συγκεκριμένα ερωτήματα, όπως π.χ. τα παρακάτω που δίνονται ενδεικτικά:

- Θεωρείτε «το γέλιο» βασικό κίνητρο για τη μάθηση;
- Νομίζετε ότι χρησιμοποιείται με αυτόν το σκοπό στην εκπαιδευτική διαδικασία;
- Πιστεύετε ότι «το γέλιο» λειτουργεί ως μέσο, για να δημιουργηθούν φιλικές σχέσεις ανάμεσα στους καθηγητές και τους μαθητές;
- Νομίζετε ότι η σοβαρότητα πρέπει να συνδέεται οπωσδήποτε με το βλοσυρό ύφος;
- Πώς μπορούμε να διακρίνουμε τα όρια ανάμεσα στη σοβαρότητα και τη σοβαροφάνεια;
- Ενθαρρύνεται ή αποθαρρύνεται «το γέλιο» στη σχολική πράξη, και για ποιους λόγους;

**ΣΤΗΝ ΗΛΙΚΙΑ ΣΟΥ
ΟΛΟ 10 ΜΕ ΤΟΝΟ
ΕΠΑΙΡΝΑ!**

**ΟΙ ΤΟΝΟΙ
ΚΑΤΑΡΓΗΘΗΚΑΝ!**

ΕΛΕΓΧΟΣ

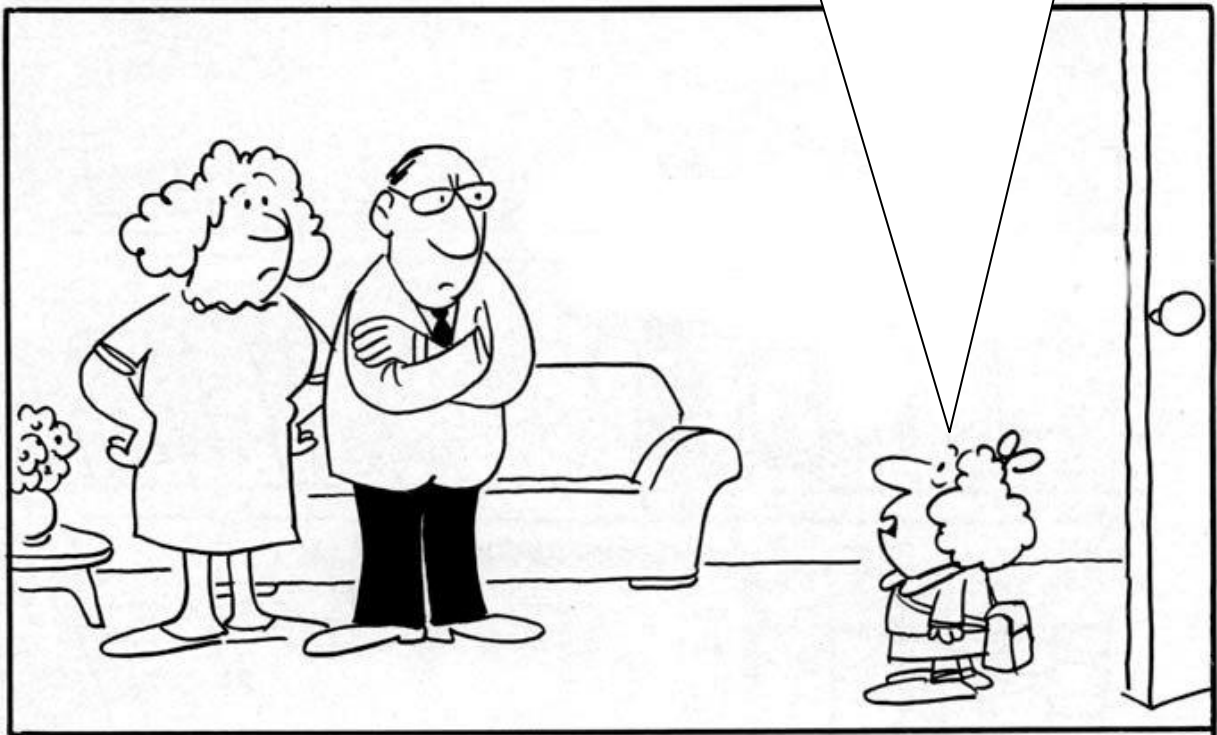

Αν τα συμπεράσματά σας από την έρευνα δείχνουν ότι το γέλιο δεν ενθαρρύνεται στη σχολική ζωή, και εφόσον πιστεύετε ότι το γέλιο παίζει σημαντικό ρόλο για την ολοκλήρωση της προσωπικότητας του νέου ανθρώπου, να κάνετε προτάσεις σχετικά με τα εξής θέματα:

α) πώς μπορεί να ασκηθεί μια «αγωγή του γέλιου» στο σχολείο και

β) πώς μπορεί γενικότερα να εξασφαλιστεί μια ευχάριστη και δημιουργική ατμόσφαιρα στο σχολικό χώρο, από την οποία δε θα λείπει και το γέλιο.

**ΔΕΝ ΜΠΟΡΩ ΝΑ ΒΡΩ
ΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ!
ΨΑΧΝΩ ΜΙΑ ΒΔΟΜΑΔΑ!**

Συνοχή κειμένου

■ Μια σειρά προτάσεων αποτελούν κείμενο μόνο εφόσον υπάρχει συνοχή μέσα στις προτάσεις και ανάμεσα σ' αυτές, όταν δηλαδή η ερμηνεία/κατανόηση ενός στοιχείου της πρότασης εξαρτάται από την ερμηνεία κάποιου άλλου, στο οποίο αναγκαστικά καταφεύγει κανείς για μια αποτελεσματική ανάγνωση του κειμένου. Στην περίπτωση αυτή, όπως είναι φανερό, «υφαίνονται» / διαπλέκονται τα νοήματα, και οι προτάσεις αποτελούν ένα συνεκτικό σύνολο/κείμενο.

τελειόφοιτοι
είμαστε της
φιλοσοφικής
σχολής

Τη συνοχή την πετυχαίνουμε, όταν με τους κατάλληλους τρόπους μεταβαίνουμε φυσικά και λογικά από τη μια λέξη στην άλλη, από τη μια πρόταση στην άλλη, από τη μια περίοδο στην άλλη και από τη μια παράγραφο στην άλλη χωρίς κενά και χάσματα.

Τέτοιοι τρόποι είναι οι ακόλουθοι:

α) η χρήση διαρθρωτικών λέξεων λέξεων και εκφράσεων, που σηματοδοτούν καθαρά τις σχέσεις συνοχής:

■ **δηλαδή, με άλλα λόγια κτλ. (που εισάγουν επεξήγηση)**

■ **αν και, εντούτοις, εξάλλου, άλλωστε, ωστόσο, αντίθετα κτλ. (που αντιθέτουν)**

■ **και, επίσης, πρώτο, δεύτερο κτλ. (που προσθέτουν)**

■ **επομένως, συνεπώς, λοιπόν κτλ. (που δηλώνουν συμπέρασμα)**

■ έπειτα, αργότερα, όταν κτλ. (που δηλώνουν χρονικές σχέσεις)

β) η επανάληψη μιας λέξης / φράσης (π.χ. ο μηνυόμενος, στο μηνυόμενο)·

γ) η παράλειψη μιας λέξης / φράσης που ήδη αναφέρθηκε (π.χ. όμως ομολόγησε, ενν. ο μηνυόμενος)¹

δ) η αντικατάσταση μιας λέξης με αντωνυμία (ο οποίος = ο μηνυόμενος), με επίρρημα (στη Σοβιετική Ένωση, όπου...), με άλλη συνώνυμη² λέξη (ο μηνυτής = ο ενάγων) κτλ.

---

1 Τα παραδείγματα για τους τρόπους β), γ), στ), η) προέρχονται από το δ' τόμο, σελ. 112-114

2 Για τα συνώνυμα βλ.

Νεοελληνική γλώσσα, τ. Γ', έκδ. 2002, σ. 136.

ε) η χρήση συνυπώνυμων και υπερώνυμων λέξεων

(ο ταξιδιωτικός πράκτορας, ο καθηγητής, ο δικηγόρος > ο επαγγελματίας)·

στ) η χρήση του όλου και των μερών του (π.χ. προκαταβολή, υπόλοιπο > συνολική αμοιβή)·

ζ) η χρήση γενικότερου όρου (π.χ. φοιτητές, σπουδαστές, μαθητές > σπουδάζουσα νεολαία)

η) η χρήση λέξεων που ανήκουν στον ίδιο χώρο και παρουσιάζουν νοηματική συγγένεια (π.χ. δραχμές, ποσό, συνολική αμοιβή).

Σημείωση

Ας σημειωθεί ότι τα όρια ανάμεσα στους τρόπους συνοχής δ, ε, στ, ζ, η είναι ελαστικά, δηλαδή η χρήση μιας λέξης/έκφρασης μπορεί να υπαχθεί σε περισσότερους από έναν τρόπους. Π.χ. οι λέξεις **αμοιβή, αποδοχές, αποζημίωση, επίδομα, μισθός, σύνταξη** μπορούν να χαρακτηριστούν είτε ως συνώνυμες είτε ως λέξεις από τον ίδιο χώρο με νοηματική συγγένεια.

► Δείτε πώς λειτουργούν οι τρόποι β, γ, δ, στ, η στο παρακάτω κείμενο:

Είμαστε τελειόφοιτοι της Φιλοσοφικής Σχολής του Α.Π.Θ. Τον Απρίλιο του 1983 συνήψαμε σύμβαση με το

μηνυόμενο, ο οποίος ανέλαβε να μας μεταφέρει στη Σοβιετική Ένωση, όπου θα πραγματοποιούσαμε εκπαιδευτική εκδρομή εγκεκριμένη από τη Σχολή μας. [...] Ο τελικός αριθμός των ατόμων που θα συμμετείχαν ορίστηκε σε 63, ώστε η συνολική αμοιβή του μηνυόμενου ανερχόταν στο ποσό των δύο εκατομμυρίων εξακοσίων ενενήντα έξι χιλιάδων (2.696.000) δραχμών, από το οποίο οφείλαμε να καταβάλλουμε το 20% ως προκαταβολή και το υπόλοιπο να το εξοφλήσουμε μέχρι τρεις μέρες πριν από την έναρξη της εκδρομής. [...] Στις αρχές Ιουλίου πληροφορηθήκαμε από κάποια συνάδελφό μας, που θα συμμετείχε στην εκδρομή, ότι η εκδρομή δεν επρόκειτο να γίνει, διότι ο μηνυόμενος δεν είχε κάνει τις αναγκαίες προεργασίες για τη

διοργάνωσή της. Απευθυνθήκαμε στο μηνυόμενο, για να μας δώσει εξηγήσεις, ο οποίος στην αρχή προσπάθησε να μας διαβεβαιώσει ότι όλα ήταν εντάξει, τελικά όμως ομολόγησε ότι δεν μπορούσε να κάνει την εκδρομή στις [...].

Συνοχή σε ένα αφηγηματικό κείμενο.

▶ Να διαβάσετε το κείμενο 7 «Ασυνήθιστη περίπτωση τραύματος του κόγχου» στον 4ο τόμο (σελ. 105) και να εντοπίσετε τις μεταβατικές λέξεις/εκφράσεις που σηματοδοτούν τη συνοχή ανάμεσα στις προτάσεις και τις περιόδους. Υπάρχει συνοχή ανάμεσα στις παραγράφους; Με ποιο τρόπο επιτυγχάνεται;

▶ Η προηγούμενη αφήγηση οργανώνεται όπως είναι φυσικό, πάνω στον άξονα του χρόνου παρουσιάζοντας τη διαδοχή των γεγονότων και τη χρονική τους σχέση

(σύγχρονο, προτερόχρονο, υστερόχρονο)*. Παρατηρήστε στο παρακάτω σχεδιάγραμμα πώς η οργάνωση της αφήγησης γύρω από τον άξονα του χρόνου εξυπηρετεί τη συνοχή του κειμένου, και συμπληρώστε το διάγραμμα.

---

* Προσέξτε ότι στην περίπτωση αυτή οι όροι χρησιμοποιούνται για να δηλωθεί γενικά η χρονική σχέση των γεγονότων της αφήγησης και όχι μόνο για να δηλωθεί το προτερόχρονο, σύγχρονο, υστερόχρονο της δευτερεύουσας χρονικής πρότασης σε σχέση με αυτό που εκφράζει η πρόταση η οποία προσδιορίζεται από αυτήν.

Θέμα - κεντρικό γεγονός κατά παράγραφο	Οργάνωση της αφήγησης γύρω από τον άξονα του χρόνου	Χρονική σχέση των γεγονότων
1η παράγραφος Ο τραυματισμός της 9χρονης μικρούλας Α. Μ. στην αμμουδιά σε παραθαλάσσιο θέρετρο.	Το περιστατικό [...] συνέβη το περασμένο καλοκαίρι. Η εννιάχρονη μικρούλα Α.Μ. έπαιζε στην αμμουδιά κάποιου παραθαλάσσιου θέρετρου, ενώ εκεί κοντά κάποιος ενήλικας	σύγχρονο

	συγγενής της ετοιμάζει τα σύνεργα υποβρύχιου ψαρέματος. (συνέχισε)	(συνέχισε)
2η παράγραφος Μεταφορά του παιδιού σε νοσοκομείο της Θεσσαλονίκης και παραπομπή στο χειρουργείο	(συνέχισε)	

3η παράγραφος Λεπτομέρειες από την εγχείρηση. Η αφαίρεση της τρίαινας.	(συνέχισε)	
4η παράγραφος Κατάληξη επεισοδίου	(συνέχισε)	

▶ Με τη φράση «Αποτέλεσμα ήταν» δηλώνεται η σχέση αιτίου - αποτελέσματος με την οποία

συνδέονται τα προηγούμενα με τα επόμενα, ενώ συγχρόνως υποδηλώνεται και η χρονική σχέση των γεγονότων. Μπορείτε να βρείτε στο ίδιο κείμενο άλλη λέξη / φράση με παρόμοια λειτουργία;

▶ Αν δεχτούμε ότι η μικρή που τραυματίστηκε, το αντικείμενο που τη τραυμάτισε (τρίαινα) και το μέρος του σώματος που έφερε το τραύμα (σπλαχνικό κρανίο) αποτελούν βασικά κέντρα γύρω από τα οποία συνέχεται το κείμενο, παρατηρούμε ότι η συνοχή του κειμένου, σε σχέση με τα κέντρα αυτά, επιτυγχάνεται με διάφορους τρόπους. Προσέξτε τα παραδείγματα που σας δίνονται ενδεικτικά και συμπληρώστε τα κενά στη δεύτερη στήλη (II).

I
A {
- η μικρούλα
■ το κοριτσάκι
■ της μικρής

B {
■ το παιδί
■ (που) το (εξετά-
σε)
■ (από την όλη)
του κατάσταση
■ το κοριτσάκι
■ της ασθενούς
■ το παιδάκι
■ (ενήλικας
συγγενής) της

A {
- η τρίαίνα
■ σύνεργα
υποβρύχιου
ψαρέματος
■ σκανδάλη
■ τρίαίνα

II

χρήση
γενικότερου
όρου

χρήση
λέξης με
νοηματική

I

II

- B {
- το κεντρικό στέλεχος (της τρίαινας)
  - (το κεντρικό) της (στέλεχος)
  - τα άκρα των σκελών

- Γ {
- τα εμπεταιρμένα τμήματα
  - τα ισχυρά σκέλη
  - τα εμπεταιρμένα σκέλη
  - (από την έμπαρσή) τους

A - σπλαχνικό κρανίο

B ■ εγκεφαλική κοιλότητα

- Γ {
- ΙΣΤΟΥΣ
  - ΟΣΤΑ
  - ΤΩΝ ΟΦΘΑΛΜΩΝ
  - Ο (ΑΡΙΣΤΕΡΟΣ) ΟΦΘΑΛΜΟΣ
  - ΤΟΝ ΟΦΘΑΛΜΟ
  - (ΣΤΟ ΎΨΟΣ) ΤΟΥ ΙΣΗΜΕΡΙΝΟΥ

● Η συνοχή επιτυγχάνεται ακόμη, όταν το ύψος του κειμένου, το οποίο είναι φυσικά ανάλογο με τον επιδιωκόμενο σκοπό, διατηρείται ενιαίο. Πώς θα χαρακτηρίζατε το ύψος του προηγούμενου κειμένου; Νομίζετε ότι είναι ενιαίο; Πώς εξηγείτε τη χρήση ορισμένων λέξεων που παρουσιάζουν υφολογικά κάποια απόκλιση;

► Να αποκαταστήσετε τις σχέσεις συνοχής στην σειρά κύριων προτάσεων στην επόμενη σελίδα με τους εξής τρόπους:

α) με τη χρήση λέξεων και εκφράσεων, έτσι ώστε να δημιουργηθεί ένα κείμενο με σύνθετες φράσεις,

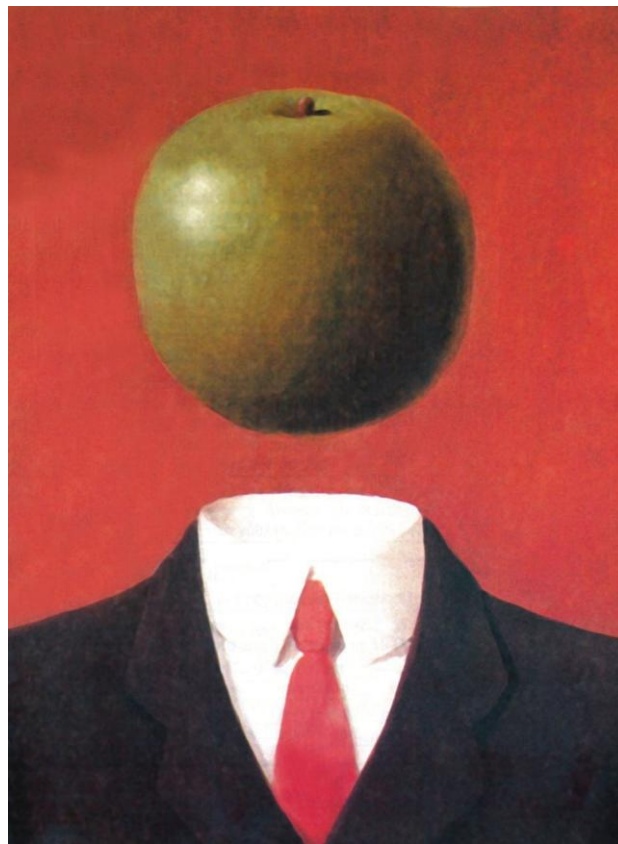
β) με την αντικατάσταση ουσιαστικών από αντωνυμίες, όπου το κρίνετε απαραίτητο.

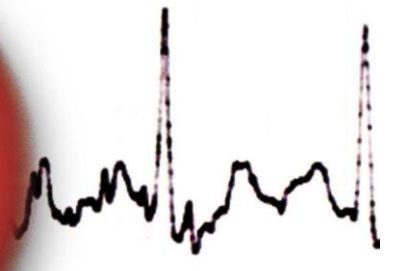
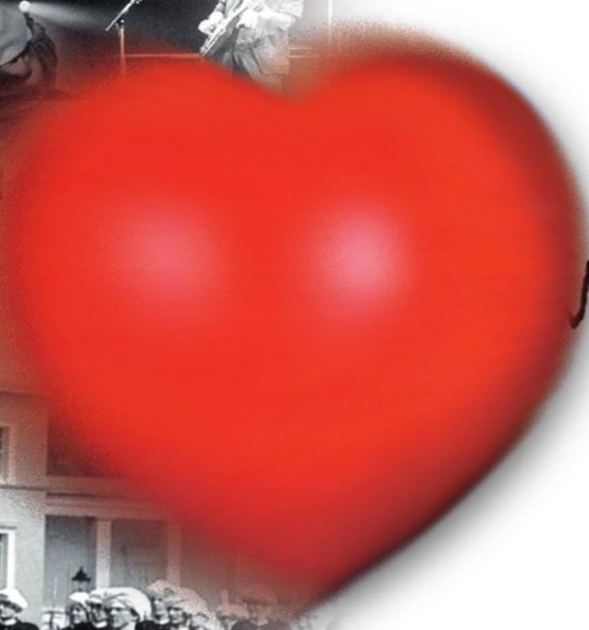
Μας έμεινε να ανοίξουμε τη μαρμαρίνη σαρκοφάγο. Η προσδοκία πως εκεί μέσα υπήρχε το πιο πολύτιμο αντικείμενο δημιουργούσε μέσα μου μια ακατανίκητη περιέργεια, ένα αίσθημα συνηθισμένο στον αρχαιολόγο αλλά και ένα αίσθημα επικίνδυνου. Το αίσθημα της επιστημονικής ευθύνης μου επέβαλλε την υπομονή. Έκρινα πως ήμασταν έτοιμοι για την τελευταία πράξη. Κατέβηκα στον

**τάφο με τις δύο βοηθούς, τον
τεχνίτη – συντηρητή του Μουσείου
Θεσσαλονίκης και τον επιστάτη της
ανασκαφής [...]. Τότε είδαμε κάτι.
Ήταν αδύνατο να το φανταστώ.
Ποτέ ως τότε δεν είχε βρεθεί τέτοιο
οστεοδόχο σκεύος: μια ολόχρυση
λάρνακα με ένα επιβλητικό αστέρι
στο κάλυμμα της λάρνακας.
Βγάλαμε τη λάρνακα από τη σαρκο-
φάγο. Αποθέσαμε τη λάρνακα στο
δάπεδο. Ανοίξαμε τη λάρνακα.**

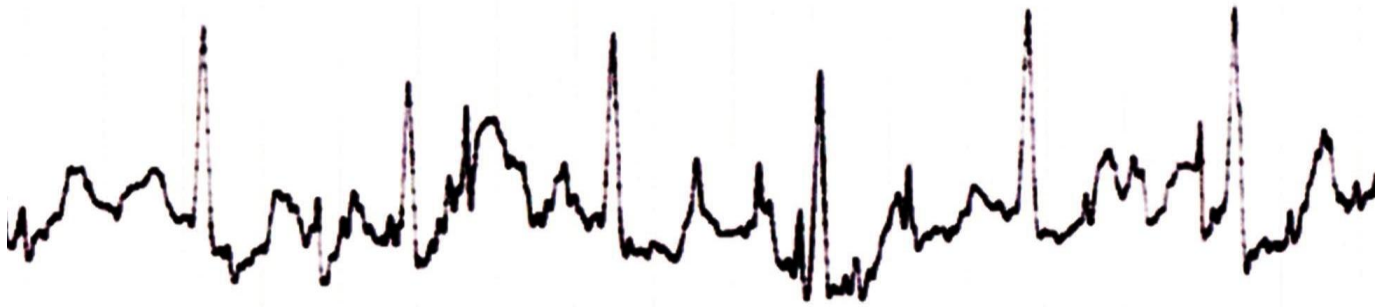
**Διασκευή από το βιβλίο του
Μ. Ανδρόνικου, Βεργίνα.
Οι Βασιλικοί τάφοι,
Εκδοτική Αθηνών, 1984**

► Να διαβάσετε μια από τις αφηγήσεις που γράψατε και να ελέγξετε τη συνοχή του κειμένου. Ποιους τρόπους έχετε χρησιμοποιήσει; Με ποιους τρόπους μπορείτε να βελτιώσετε τη συνοχή, αξιοποιώντας όσα πρόσφατα διδαχτήκατε;

ΤΟ ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΗΜΑ...

Το χρονογράφημα είναι είδος έντεχνου πεζού λόγου με λογοτεχνική συχνά χροιά· δημοσιεύεται σε εφημερίδες και σε περιοδικά· κυρίως σε εφημερίδες, αν και στην Ελλάδα τουλάχιστον ξεκίνησε από τα περιοδικά. Πρόθεσή του είναι να σχολιάσει την επικαιρότητα της κοινωνικής, της πολιτιστικής, της πολιτικής κτλ. ζωής. Κινείται δηλαδή σε κάθε κατεύθυνση και αγκαλιάζει κάθε μορφή ζωής που παρουσιάζει ευρύτερο ενδιαφέρον. Κατά πάγια συνήθεια, είναι σύντομο κείμενο ευχάριστο και καλύπτει συγκεκριμένη στήλη στην εφημερίδα ή στο περιοδικό. Γράφεται σε τόνο εύθυμο, χαριτωμένο, χιουμοριστικό, κάποτε επικριτικό, δηκτικό άλλοτε, συχνά ειρωνικό, παραινετικό, έμμεσα ή άμεσα διδακτικό και παιδαγωγικό.

Αυτά σημαίνουν ότι συστεγάζει αρμονικά τη χάρη και τη σκωπτικότητα, την ευφυολογία και τον κριτικό στοχασμό, την αφηγηματική ροή και τη διδακτική πρακτική, την ειρωνική διάθεση και τη σοβαρή πρόθεση. Με την ποικιλία των θεμάτων του και των τρόπων με τους οποίους γράφεται εξασφαλίζει όλες τις προϋποθέσεις μιας φιλικής ευχάριστης και τακτικής επικοινωνίας χρονογράφου και κοινού. Οι αναγνώστες το περιμένουν. Έτσι τουλάχιστον συνέβαινε και συμβαίνει, όταν εκλεκτοί χρονογράφοι θεραπεύουν αυτό το είδος του λόγου. Είναι, άλλωστε, γνωστό ότι συχνά χρονογράφος και αναγνώστες αναπτύσσουν μια ιδιότυπη σχέση που φτάνει έως και στην αλληλογραφία, όπως είναι γνωστό

ότι κάποτε οι χρονογράφοι ζητούν από τους αναγνώστες τους ακόμη και θέματα για πραγμάτευση: «θεματοπραγματευτές» ονόμαζε ο γνωστός χρονογράφος Σπύρος Μελάς απλούς ανθρώπους του περιβάλλοντός του, οι οποίοι τού υποδείκνυαν θέματα για χρονογραφική πραγμάτευση.

Όπως σημειώσαμε, τα θέματα τα αντλεί ο χρονογράφος από την επικαιρότητα, την οποία και σχολιάζει: το ευχάριστο και το δυσάρεστο, το σοβαρό και το αστείο, το ευτυχές και το ατυχές περιστατικό, το ατομικό και το κοινωνικό πρόβλημα, το πνευματικό και το υλικό, το παλαιό και το νέο, το συντηρητικό και το προοδευτικό, η μορφή και η ουσία, το στατικό και το δυναμικό και όλα τα συναφή συγκροτούν πλούσιο

και ανοιχτό πεδίο της θεματικής του χρονογραφήματος.

Το είπαμε κιόλας, σκοπός του χρονογράφου είναι να ωφελήσει την κοινωνική ομάδα στην οποία απευθύνεται: να υποδείξει, να συμβουλέψει, να διδάξει, να διαπαιδαγωγήσει ενδεχομένως, να συμβάλει στη διάπλαση της κοινωνίας - και όλα αυτά, και άλλα ακόμη και άλλα (το χρονογράφημα υπερβαίνει κάθε φραγμό) επιδιώκει να τα πραγματοποιήσει με τρόπο ευχάριστο αλλά και καυστικό. Είναι ο χρονογράφος ο καθημερινός οδηγός και δάσκαλος πολλών ανθρώπων και, όπως κάθε δάσκαλος έτσι κι αυτός, βαθύτερο κίνητρο έχει το «φιλόανθρωπον» του Αριστοτέλη, παρατηρεί ο Ευάγγελος Παπανούτσος.

Το ύφος του παρουσιάζεται κι αυτό με τόσες παραλλαγές όσα και τα χρονογραφήματά του. Συνήθως είναι κοφτό, λιτό, ζωντανό. Το ύφος αυτό προτιμάει τον μικροπερίοδο λόγο, που σημαίνει: προτιμάει τις μικρές προτάσεις και τις μικρές περιόδους, όπως σημαίνει ότι προτιμάει και την παρατακτική σύνδεση ή το ασύνδετο σχήμα, δηλαδή προτιμάει τα μέλη του λόγου να τα συνδέει με παρατακτικούς συνδέσμους ή να τα παραθέτει και να τα χωρίζει με κόμμα. Το ύφος αυτό είναι πολύ κοντά στον προφορικό λόγο: εδώ παραλείπεται το ρήμα, εκεί το όνομα· οι δομές του προφορικού λόγου αξιοποιούνται με τον καλύτερο τρόπο· η δραματοποίηση έχει κυρίαρχο ρόλο. Κυμαίνεται το ύφος

των χρονογράφων και των χρονογραφήματων· η γλαφυρότητα και η λιτότητα, πάντως, αποτελούν σταθερά του, θα λέγαμε, γνωρίσματα.

Όπως έχουμε ήδη επισημάνει, το χρονογράφημα είναι είδος έντεχνου λόγου, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι είναι και λογοτεχνικό είδος. Κάποτε εισχωρεί στο χώρο της λογοτεχνίας, κάποτε όχι, παραμένοντας στην περιοχή της δημοσιογραφίας. Η σύνθεσή του, άλλωστε, έχει τα γνωρίσματα του ατημέλητου λόγου που κατασκευάζεται και στήνεται γρήγορα, για να υπηρετήσει εφήμερες ανάγκες του πιο γρήγορου / πρόχειρου / ρευστού εντύπου που είναι η εφημερίδα.

Πάντως δεν είναι λίγοι οι χρονογράφοι που χτίζουν τα χρονογραφήματά τους με

λογοτεχνική χάρη. «Είτε είδος, λοιπόν, λογοτεχνικόν, είτε, αν προτιμάτε, παραλογοτεχνικόν το χρονογράφημα, γράφει ο Π. Νιρβάνας, έχει το δικαίωμα να παρίσταται εις τον νάρθηκα, τουλάχιστον, του ναού της Τέχνης».

Κλείνουμε το σημείωμα αυτό με μια γενική παραπομπή στην ιστορική καταγωγή του χρονογραφήματος.

Με τη σημερινή του μορφή το χρονογράφημα παρουσιάστηκε πρώτη φορά στη Γαλλία πριν αρχίσει η Γαλλική Επανάσταση. Είναι μάλιστα συνδεδεμένο με τη δημοσιογραφική πολεμική η οποία στρεφόταν κατά της βασιλικής αυλής.

Στην Ελλάδα το χρονογράφημα το εισήγαγε ο Κωνσταντίνος Πωπ,

**ο οποίος κατά τα μέσα του δέκατου
ένατου αιώνα κατέγραψε και
σχολίαζε στο περιοδικό «Ευτέρπη»
τα αξιοσημείωτα γεγονότα κάθε
μήνα.**

**Εκτός από τον Πωπ, μνημονεύ-
ουμε τον Ειρηναίο Ασώπιο, τον
Εμμανουήλ Ροΐδη, τον Ιωάννη
Κονδυλάκη. Ο Κονδυλάκης θεωρεί-
ται από πολλούς πατέρας και
δημιουργός του σημερινού
χρονογραφήματος - Διαβάτης ήταν
το φιλολογικό του ψευδώνυμο, με
το οποίο υπέγραφε τα χρονογρα-
φήματά του. Από εκεί κι εκεί μνημο-
νεύουμε κάποιους από εκείνους
που ασχολήθηκαν κυρίως με το
χρονογράφημα. Τέτοιοι ήταν: ο
Παύλος Νιρβάνας, ο Σπύρος Μελάς
(υπέγραφε τα χρονογραφήματά του
με το φιλολογικό ψευδώνυμο**

Φορτούνιο), ο Ζαχαρίας Παπαντωνίου, ο Δημήτρης Ψαθάς, ο Παύλος Παλαιολόγος, ο Φρέντυ Γερμανός, για να περιοριστούμε σ' αυτούς οι οποίοι ακόμη και επαγγελματικά συνδέθηκαν με το χρονογράφημα κατά το παρελθόν. Αυτό σημαίνει ότι είναι πολλοί εκείνοι που έγραψαν και γράφουν χρονογράφημα. Το χρονογράφημα ζει, όπως θα διαπιστώσετε από χρονογραφήματα σημερινών χρονογράφων που ακολουθούν.

► Στο κείμενο που ακολουθεί ο Παύλος Νιρβάνας επισημαίνει κάποια χαρακτηριστικά γνωρίσματα του χρονογραφήματος του Ιωάννη Κονδυλάκη και τα τεκμηριώνει παραθέτοντας περικοπές από το έργο του.

**Διαβάστε το κείμενο του Νιρβάνα,
σημειώστε τα γνωρίσματα που
επισημαίνει και συσχετίστε τα με τα
γνωρίσματα του χρονογραφήματος,
όπως αυτά εκτίθενται στην
εισαγωγή για το χρονογράφημα.**

ΠΑΥΛΟΣ ΝΙΡΒΑΝΑΣ

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΟ ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΗΜΑ

Εισιτήριο ακαδημαϊκός λόγος*

8 Μαρτίου 1928

(απόσπασμα)

[...]

**«Και εις το σημείον αυτό
επιτρέψατέ μου, κύριοι, να
ενθυμηθώ μαζί σας ολίγας από τας
παλαιάς αυτάς σελίδας.**

***Παραμένει η ορθογραφία του κειμέ-
νου, όχι όμως και το πολυτονικό**

Θα μας δοθή ευκαιρία να εκτιμήσωμεν, με το φυλλομέτρημα αυτό, πώς από ένα καθημερινόν γεγονός εκπηγάζει μία μεγάλη φιλοσοφία και εις τα παροδικά φαινόμενα και πράγματα συλλαμβάνεται ο βαθύτερος παλμός μιας ζωής. Ανοίγω κατά τύχην τον μικρόν τόμον των χρονογραφημάτων του Κονδυλάκη. Ο «Διαβάτης» ιστορεί ένα μικρόν επεισόδιον της μεγάλης πλημμύρας του 1916.

«... Εις δε τον Πειραιά, ως έμαθα, συνέβη το εξής: Ενώ την αυγήν νέοι τινές περιεφέροντο παρά τα Καμίνια, διά να σώσουν κανέναν κινδυνεύοντα, ήκουσαν εις το σκότος έρρινον αναφώνημα.

- Φέρτε άρμ!

Έκαστος φαντάζεται την απορίαν των. Τρέχουν προς τι οπόθεν

ήλθεν η κραυγή και μετ' ολίγον ανακαλύπτουν κλουβί μέγα, το οποίον επέπλεεν εις τα νερά και συγκρατηθέν κάππου, διετηρείτο εις ισορροπία. Εντός του κλουβιού ευρίσκετο ωραίος παπαγάλος, όστις ιδών τους νέους, επανέλαβε το παράγγελμα με φωνή στρατιωτικού Φασουλή. - Φέρτε άρμ !...

Όταν δε οι νέοι το παρέδωκαν εις την κυρία, εις ην ανήκε, της είπαν. - Το φρονιμώτερον είναι να τον μάθετε να φωνάζει : «Βοήθεια!»

Από το ελάχιστον αυτό πραγματάκι με τόσην λεπτότητα ιστορημένον, δεν μαντεύετε λοιπόν την φιλοσοφία, που αναδίδεται; Είναι η ειρωνική φιλοσοφία όλων των άσκοπων μαθημάτων και πάσης περιττής σοφίας παπαγάλων και ανθρώπων.

Ἄλλοτε ἓνας διάλογος μαθητῶν, εἰς εποχὴν ἐξετάσεων, που ἀρπάζει εἰς τὸν δρόμον, του δίδει ἀφορμὴν εἰς τὴν χαριτωμένην σκέψιν, ὅτι «κατὰ τοὺς παιδικούς καὶ ἐφηβικούς μας χρόνους πρέπει νὰ παίζωμεν καὶ νὰ διασκεδάζωμεν, κατὰ δε τὸ γήρας νὰ σπουδάζωμεν». «Παίρνομεν ἓνα παιδί, λέγει, που δὲν ἠμπορεῖ νὰ μείνη ἐπὶ πέντε λεπτά εἰς τὴν ἰδίαν θέσιν καὶ τὸ ἀναγκάζομεν νὰ μείνη ἀκίνητον ἐπὶ ὥρας, προσηλωμένον εἰς τὸ βιβλίον του, εἰς τὴν φαλάκραν του διδασκάλου του. Δὲν θὰ ἦτο φυσικώτερον νὰ υποβληθούν εἰς τὰ καθήκοντα ταῦτα οἱ ἔχοντες ἀνάγκην ἀκινήσιας γέροντες, ἀντὶ νὰ διημερεύουν εἰς τὰ καφενεῖα καὶ νὰ κάμνουν πολεμικά σχέδια; Εἴν η παιδεῖα εἶναι πράγμα σοβαρόν καὶ οἱ γέροντες ἐπίσης εἶναι σοβαροί,

ενώ τα παιδιά είναι σοβαρά μόνον όταν είναι άρρωστα. Θα ήτο δε και διασκεδαστικόν να βλέπεις πρωί - πρωί τους πάππους και τας ομηλικούς των κυρίας να διευθύνωνται καθ' ομίλους εις τα σχολεία, με την σάκκαν υπό μάλης. Ούτω θα δύναται να γίνη και μία οικονομική καινοτομία: θα λείψη η διάκρισις των σχολείων κατά φύλον, αι δε αρσακειάδες θα συναγελάζωνται εις το αυτό σχολείον με τους άρρενας, χωρίς κανένα κίνδυνο των ηθών. Αι μόναι εκμυστηρεύσεις των θα είναι περί των γεροντικών των ασθενειών. Θα παύσουν δε και αι βάρβαροι σχολικοί τιμωρία. Διότι, ποίος διδάσκαλος θα τολμήση να τιμωρήση ένα εξηντάρην μαθητήν;

Αλλά θα μου πήτε, γιατί να σπουδάζουν αφού μετ' ολίγον πρόκειται ν' αποθάνουν;.... κτλ.».

Αυτό είναι, κύριοι, εις μερικά πρόχειρα δείγματα, το χρονογράφημα του Κονδυλάκη. Αυτό είναι, περίπου, το Ελληνικόν χρονογράφημα ως είδος.

Ας του αποδώσωμεν την τιμήν που του ανήκει, φέροντες ευλαβώς εις την μνήμην μας τον εκλιπόντα δημιουργόν του.

Π. Νιρβάνα «'Απαντα», επιμ. Γ. Βαλέτα, εκδ. Χ. Γιοβάνη, Δ' τόμος, Αθήνα 1968, σ. 196-198

ΠΑΥΛΟΣ ΝΙΡΒΑΝΑΣ

ΤΟ ΠΡΟΣΦΥΓΟΠΟΥΛΟ ΤΟΥ ΟΥΡΑΝΟΥ*

**Εις τον προσφυγικόν
καταυλισμόν της
Λαχαναγοράς Πειραιώς
ενεφανίσθη μίαν των
ημερών ένας**

**ανέλπιστος, πληγωμένος πρόσφυξ.
Δεν ήτο ούτε Μικρασιάτης, ούτε
Θραξ. Δεν τον είχαν κυνηγήσει αι
ορδαί του Κεμάλ. Δεν του είχαν
σπάσει το πόδι του οι Τούρκοι
Τσέτηδες. Ήτον απλούστατα ένας
αθώος σπουργίτης.**

*** Παραμένει η ορθογραφία του
κειμένου, όχι όμως και το
πολυτονικό**

Και καθώς επετούσε στον ουρανόν, τον οποίον δεν διεκδικούν, ως γνωστόν, ούτε οι Έλληνες, ούτε οι Τούρκοι, το λάστιχο ενός μικρού εντοπίου Τσέτη τον ετόξευσεν εις τα ύψη και δεν είχε την ευσπλαχνία να του δώση τουλάχιστον τον θάνατον. Του ετσάκισε το ποδαράκι του. Και ο πληγωμένος σπουργίτης, λιγοθυμισμένος από τον τρομερόν πόνον έπεσεν ως νεκρόν σώμα, εις το χώμα. Ο μικρός Τσέτης έσπευσε να τον αιχμαλωτίση, και νεκρόν ακόμη. Αλλά την τελευταίαν στιγμήν, ο πτερωτός τραυματίας ευρήκε την δύναμιν των φτερών του. Και εσώθη πάλιν, εις τα ύψη από τα οποία έπεσε. Τα φτερά του όμως απέκαμαν εις την ουρανίαν περιπλάνησιν. Εδοκίμασε ν' ακουμπήση σ' ένα κλαδί δένδρου

να ξεκουρασθή. Αλλά πώς; Μόλις επροσπάθησε να στηριχθή στο ποδαράκι του, τρομεροί πόνοι τον έκαμαν να παραιτηθή από κάθε ιδέαν αναπαύσεως. Και με τας τελευταίας δυνάμεις, που απέμεναν στις μουδιασμένες φτερούγες του, εδοκίμασε πάλιν να πετάξη. Έκαμε δύο - τρεις γύρους εις τον αέρα, αλλά οι φτερούγες του δεν τον κρατούσαν πλέον. Ένοιωθε τώρα ότι ύστερα από λίγα λεπτά, λίγα δευτερόλεπτα, θα ευρίσκετο κάτω στο χώμα, ανίκανος πλέον να σωθή από τους αγρίους Τσέτες της γειτονιάς. Εις ομοίαν περίστασιν, ο αεροπόρος, του οποίου εσταμάτησεν έξαφνα ο μοτέρ, κατοπτρεύει βιαστικά το έδαφος και ζητεί το κατάλληλον έδαφος, δια να προσγειωθή, όσο ασφαλέστερα μπορεί.

Έτσι έκαμε και ο μικρός πτερωτός αεροπόρος. Ο μοτέρ του δεν εδούλευε πια. Κατώπτευσε το έδαφος. Παντού δρόμοι, με τρομερά παιδιά, που επερίμεναν με τα λάστιχα τεντωμένα. Παντού εχθρικοί αυλόγυροι. Παντού άξενα κεραμίδια, όπου ένας τραυματίας σπουργίτης, ανίκανος ν' αναζήτηση αλλού την τροφήν του, θα εκινδύνευε ασφαλώς να πεθάνη από ασιτίαν. Έξαφνα, προς ένα σημείον του εδάφους διέκρινε μίαν αυλήν, όπου γυναικούλες και μικρά παιδάκια, εκινούντο, με ένα ύφος μεγάλης δυστυχίας. Και επειδή η δυστυχία εννοεί την δυστυχίαν, ο πληγωμένος σπουργίτης δεν άργησε να καταλάβη ότι οι άνθρωποι αυτοί ήσαν αδελφοί του και ότι η αυλή αυτή δεν ήταν όπως

οι άλλες αυλές των κακών ανθρώπων.

- Μαζί με τους άλλους δυστυχισμένους κι εγώ! εσκέφθη ο μικρός σπουργίτης.

Και, μ' ένα τέλειον βολ - πλανέ, το οποίο οι άνθρωποι εδιδάχθησαν, ως γνωστόν, από τα πουλιά, ευρέθη μέσα εις την αυλήν του προσφυγικού καταυλισμού, κατάκοιτος στο χώμα, ανίκανος να κινηθή, έτοιμος ν' αποθάνη. Αλλά δεν άργησε να βεβαιωθή ότι ευρίσκεται μεταξύ πονετικών ψυχών. Μία ατμόσφαιρα συμπαθείας και αγάπης εσχηματίσθη γύρω από την δυστυχίαν του. Οι άλλοι δυστυχισμένοι εννοούσαν τον πόνον του. Τα παιδάκια δεν ήσαν εκεί σκληρά και άσπλαχνα, όπως τα άλλα παιδιά. Οι μεγάλοι δεν ήσαν κακοί και αδιάφοροι. Αγαθά χέρια τον

εσήκωσαν από το χώμα. Πνοές αγάπης τον εχουχούλισαν. Και, διά να συμπληρωθή η ευτυχία του, μία ακόμη πονετική ψυχή έσκυψε από πάνω του, ως Θεία Πρόνοια. Ήταν η αγαθή Πρόνοια και των άλλων δυστυχισμένων, η δεσποινίς, η διακονούσα την Φιλανθρωπία εις τον προσφυγικόν καταυλισμόν.

- Το καϋμένο το πουλάκι! είπεν η δεσποινίς. Έχει σπασμένο το ποδαράκι του. Πρέπει να το κρατήσουμε κι αυτό δω, να το γιατρέψουμε, ως που να μπόρεση να ξαναπετάξη.

Ο μικρός σπουργίτης, μολονότι δεν εγνώριζε την γλώσσαν των ανθρώπων, εκατάλαβε πολύ καλά τι έλεγεν η δεσποινίς, διότι η γλώσσα της αγάπης είναι μία για όλα τα πλάσματα του Θεού. Και έσπευσε να ευχαρίστηση την

δεσποινίδα μ' ένα γλυκύτετον τσίου
- τσίου.

Δύο τρυφερά χεράκια επήραν
τον μικρόν πτερωτόν πρόσφυγα,
του έδεσαν το ποδαράκι του, τον
ετάισαν, τον επότισαν και ύστερα
τον ετοποθέτησαν σε μια ζεστή και
μαλακή φωλίτσα. Ήτο και αυτός ένα
προσφυγοπουλο του ουρανού,
όπου η κακία των ανθρώπων φθά-
νει κάποτε αγρία και τρομερά, ως
να μην της έφθανε για να χορτάση
όλη αυτή η μεγάλη και απέραντη
Γη.

Π. Νιρβάνα «Άπαντα»,
επιμ. Γ. Βαλέτα, εκδ. Χ. Γιοβάνη,
Ε' τόμος, Αθήνα 1968, σ. 315-316

▶ Ποιος νομίζετε ότι είναι ο δημιουργός της τόσης δυστυχίας στους ανθρώπους και στα πουλιά; Ποια είναι η στάση του σημερινού ανθρώπου απέναντι στα ζώα και τα φυτά; σέβεται ο σημερινός άνθρωπος τη φύση;

▶ Οι άνθρωποι του καταυλισμού συμπόνεσαν και προστάτεψαν το προσφυγόπουλο του ουρανού. Γιατί; Συζητήστε τις προτάσεις: «Η δυστυχία εννοεί την δυστυχίαν», «Η γλώσσα της αγάπης είναι μία για όλα τα πλάσματα του Θεού». Αναζητήστε τον λόγο της αγάπης που διατρέχει το κείμενο.

▶ Στο χρονογράφημα συστεγάζονται δύο παράλληλα θέματα. Ποια είναι αυτά και πώς τα συνδέει ο χρονογράφος; Διακρίνετε κάποια

φιλοσοφική / στοχαστική διάθεση στο κείμενο; Κοιτάξτε πάλι την εισαγωγή στο χρονογράφημα και πείτε αν αυτή η διάθεση αποτελεί ένα από τα γνωρίσματά του.

▶ Γράψτε ένα σύντομο κείμενο για ένα ζώο που το κακομεταχειρίστηκαν οι άνθρωποι. Δώστε στο κείμενό σας μορφή χρονογραφήματος ή όποιαν άλλη προτιμάτε εσείς.

Μιαν άλλη στάση σκληρής συμπεριφοράς του ανθρώπου απέναντι στα ζώα μπορείτε να δείτε στο ακόλουθο χρονογράφημα του Σπύρου Μελά (Φορτούνιο), ενός από τους πιο διακεκριμένους Νεοέλληνες συγγραφείς του εικοστού αιώνα.

ΣΠΥΡΟΣ ΜΕΛΑΣ

ΤΑ ΘΥΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΞΟΧΗΣ*

Ύστερα ένα δράμα στις ακτές και παντού, όπου παραθέρισαν Έλληνες. Οι γάτες. Εδώ είναι που αληθεύει ο λόγος «πήραν ως και τις γάτες τους!»

---

*Παραμένει η ορθογραφία του κειμένου, όχι όμως και το πολυτονικό

Όταν φεύγουν για τα θαλάσσια λουτρά τους τις παίρνουν μαζί τους. Κι' όταν γυρίζουν, τις αφήνουν στην εξοχή. Τι τις θέλουν που τις κουβαλούν στη θάλασσα; Τους είναι απαραίτητες; Τότε γιατί να τις ξεχνούν ύστερα; Τις παίρνουν, γιατί ποιος θα τις τάιζε στο σπίτι; Μα και στην ερημιά που τις αφήνουν ποιος θα τους δώσει να φάνε; Όπως κι' αν είναι στα πεύκα, στην αμμουδιά, στα σχίνα, στα βράχια, πλάι στο κύμα, αυτόν τον καιρό, τίποτα δεν είναι πιο συνηθισμένο απ' αυτές τις λησμονημένες γάτες, τις αδέσποτες. Οι «πευκιάδες» αντί να κελαϊδούν - νιαουρίζουν. Και νιαουρίζουν άγρια. Καμμιά ιδέα δεν έχετε για πορείες της πείνας, αν δεν ακούσετε αυτό το ομαδικό νιαούρισμα και προ πάντων αν δεν ιδήτε τις γάτες αυτές να πηδούν,

η μια πίσω απ' την άλλη, μέσα στα ερημωμένα σύδεντρα ή στ' ακρογιάλια, σ' αναζήτηση τροφής. Δεν ξαίρω τι συνήθειες είχε αυτό το ζώο, πριν γίνη κατοικίδιο. Αλλά στην πόλη το διακρίνουν τα πιο αριστοκρατικά ήθη: κλεισούρα την ημέρα, μόνωση, αγάπη της ήσυχης γωνιάς, ημίφως, ξάπλωμα... Και δε βγαίνουν παρά τη νύχτα για τις πιο απίθανες περιπέτειες, τα πιο ραφινάτα καπρίτσια. Εδώ τα πράγματα έχουν αναποδογυριστεί τέλεια. Η αριστοκρατικότητα κι' οι μπωντελαιρισμοί έχουν πάει περίπατο. Η στέρηση τις έχει φέρει στην πληβιακή κατάσταση της αγέλης. Πάνε κατά μικρά κοπάδια, σα ζώα της ζούγκλας. Το μόνο σημείο ευγένειας που διατηρούν είναι η κομψότητά τους.

Με την αναγκαστική δίαιτα που κάνουν έχουν όλες σιλουέττα. Έχουν αγριέψει. Τα μάτια τους δεν έχουν πια την αυτάρκη εμβρίθεια των πλασμάτων που τους σερβίρουν την τροφή στο πιάτο. Έχουν βγάλει τις βελούδινες παντούφλες του σπιτιού. Έχουν γίνει πάλι τα φυσικά αιλουροειδή. Η ματιά τους έχει πάρει τη ζωηρότητα και την οξύτητα του ζωντανού που γυρεύει θήραμα. Φερμάρουν μια μεγάλη ακρίδα ή ένα σκορπιό, που είδε τα σκούρα και ταμπουρώνεται κάτω από την πέτρα, με την ανεξάντλητη επιμονή συστηματικού χαρτοπαίχτη, που περιμένει ν' αλλάξει το γούρι. Και οι πράσινες μαρκίζες τους φωσφορίζουν, πετάνε σπίθες, όταν σκαρφαλώνουν στα δέντρα και προσπαθούν να υπνωτίσουν μια δυστυχισμένη

παπαδίτσα να πέσει στο στόμα τους. Ύστερα παθαίνουν κάτι περίεργους πανικούς. Βλέπουν εχθρό, που εγώ δεν ξεχωρίζω; Βλέπουν οράματα από την πείνα, όπως όσοι νηστεύουν; Δεν ξαίρω. Άξαφνα όμως το βάζουν στα τέσσερα για τ' αμπέλια, χάνονται μέσα στα κιτριτισμένα φύλλα. Αμέσως ύστερα τις βλέπετε να ξεφυτρώνουν και να φεύγουν, με φρενιασμένο καλπασμό, κατά το βουνό. Πού πάνε; Ποιος τις ξαίρει! Έχουν μάθει να ξεχωρίζουν από μακριά τις τράτες. Όταν καμμιά ζυγώνει, ροβολούν όλες στη θάλασσα -κι' ας τη μισούν σαν τα πολλά τους κακά. Νιαουρίζουν, συναυλία ολάκερη, γύρω από τα δίχτυα, που λαχταρά και λάμπει το ασήμι της μαριδίτσας ή της γόπας του Σαρωνικού, με την ελπίδα

να πέσει κανένα σκάρτο προς το μέρος τους. Τότε να ιδήτε ομηρικός καυγάς: Κουβάρι γίνονται, νυχιάζονται, ματώνονται, ξεσχίζονται ποια θα τ' αρπάξει. Χαλασμός!

Άξαφνα τέλεια παραμόρφωση. Τα θηριάκια της Ζούγκλας δε μερεύουν μονάχα, μα γίνονται ζητιάνοι.

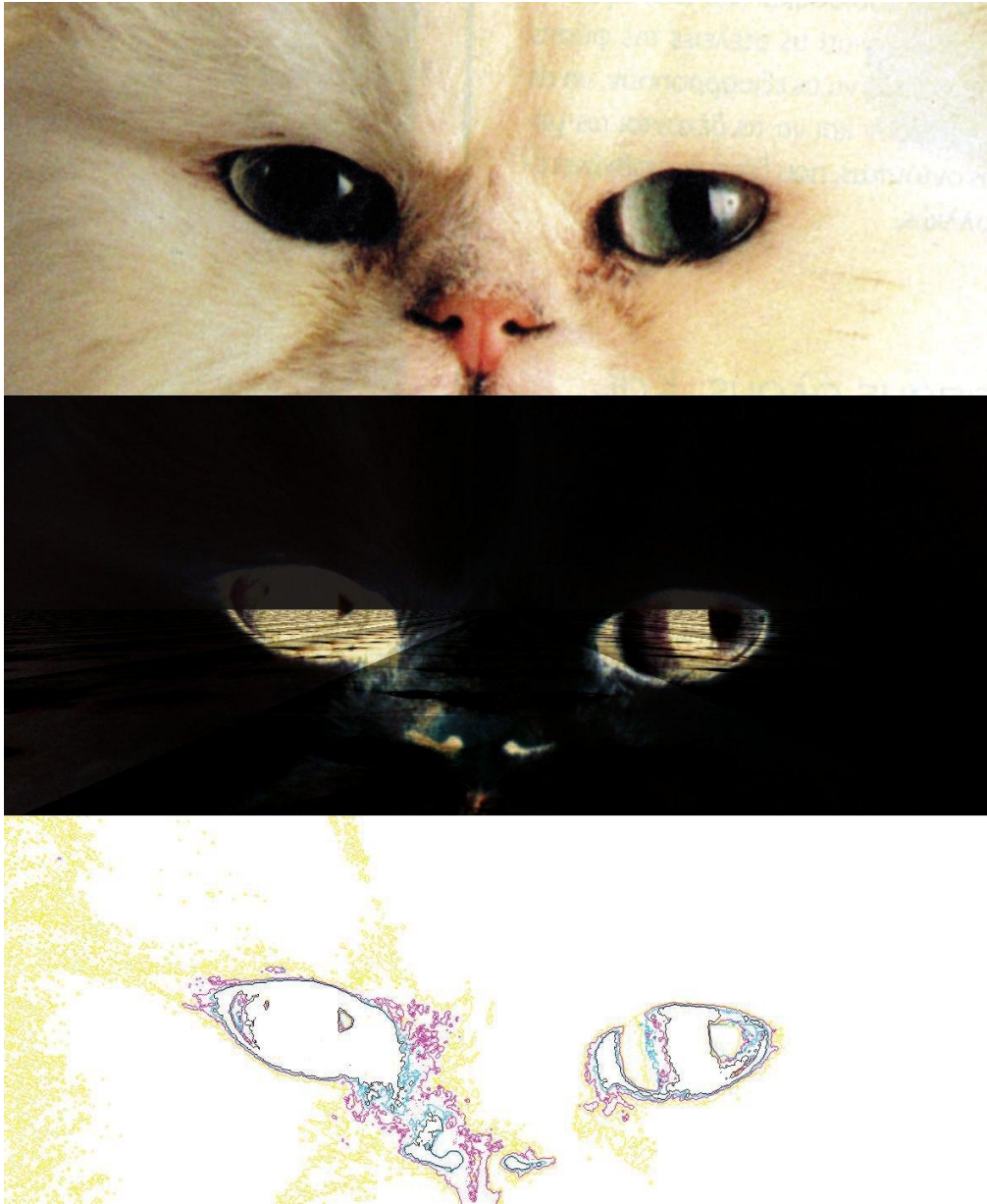
Μαζεύονται γύρω από το μοναχικό μαγαζάκι, που απόμεινε στην ακτή να περιθάλλει τους ναυτικούς, και μισοκλαίνε, μπροστά στο μάστορα που ετοιμάζει τα ψάρια, για κανένα σπάραχνο;

- Κάμε το έλεος σου, έτσι να συχωρεθούν τα πεθαμένα σου!

Σε λίγο χάνονται στον πευκιά. Το άδειο στομάχι τις βασανίζει, τις οιστρηλατεί για καινούργιες, ατελείωτες κούρσες. Τη νύχτα είναι η ταχτική μεγάλη μάχη με τους

αρουραίους, μ' όλους τους κανόνες της στρατηγικής. Γιατί αυτοί δεν αστειεύονται καθόλου. Δεν είναι τα ποντικάκια της χρηστομάθειας που πέφτουν λιγοθυμισμένα όταν δούνε γάτα. Είναι αντρειωμένοι. Παλεύουν. Και πουλούν ακριβά το τομάρι τους. Σ' αυτές τις δραματικές ασχολίες έχει καταδικάσει η ζωοφιλία των Αθηναίων τα πιο χαϊδεμένα κατοικίδια. Εκτός πια αν το κάνουν επίτηδες για να καθαρίσουν την εξοχή απ' όλα τα ερπετά και τα μαμούνια. Λαμπρό σχέδιο, αλλά μην το πήτε παρά έξω. Θα μας το κλέψουν!

«Αθηναϊκά Δειλινά»- «Αθ. Νέα», 7
Σεπτεμβρίου 1934

► Διαβάστε τα ακόλουθα
χρονογραφήματα και φροντίστε να
επισημάνετε τα κυριότερα
χαρακτηριστικά γνωρίσματα του
χρονογραφήματος με βάση τις
απόψεις που προηγήθηκαν

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΨΑΘΑΣ

ΕΥΤΥΧΕΙΣ... «ΤΕΩΣ»*

Να είσαι «τέως» είναι... μια θλίψη! Διότι τέως σημαίνει... τέως! Όχι νυν! Κάτι δηλαδή, που ανάγεται στο παρελθόν και δεν έχει ούτε μέλλον ούτε και καμιάν ελπίδα μέλλοντος. Τέως πρόεδρος, τέως διοικητής, τέως διευθυντής, τέως κυβερνήτης, τέως βουλευτής, τέως υπουργός -και δη, φευ!... την σήμερον ημέραν - τέως, τέλος πάντων... τέως!

Χτες ήσουν παντοδύναμος, σούζα μπροστά σου όλοι, κλαρίνο ο σωφέρ της λιμουζίνας σου, τεμενάδες από δω, τεμενάδες από κει.

---

* Παραμένει η ορθογραφία του κειμένου, όχι όμως και το πολυτονικό

- Ω, κ. υπουργέ!
- Ω, κ. διοικητά!
- Ω, κ. κυβερνήτα!

Απροσμέτρητη η γλύκα της εξουσίας! Και ο απολαμβάνων γέρνει λιγάκι τον ώμο προς τα κάτω, τον δεξιό ή τον αριστερό, ανάλογα με το πού τον βαραίνει περισσότερο η δόξα. Προχωρά δε και με το κεφάλι του λιγάκι γερμένο - προς τα δεξιά ή προς τ' αριστερά - ανάλογα με την κατεύθυνση που έχουν συγκεντρωθεί οι βαθυστόχαστες σκέψεις και ιδέες του και τον βαραίνουν, επίσης.

- Ορίστε, κ. υπουργέ!
- Ορίστε, κ. διοικητά!
- Ορίστε, κ. κυβερνήτα!

Όλα αυτά, βεβαίως, όταν είσαι «νυν». Ύψιστε, πόσους φίλους έχεις, πόσους θαυμαστάς, και πόσος κόσμος συνωθείται γύρω

σου, περιμένοντας
το μειδιάμά σου,
το πολύτιμο, και
την καλή σου την
κουβέντα!

Περιπεράστε από
δω, περιπεράστε
από κει!... Και να,
οι τεμενάδες και
να οι καπελαδού-
ρες! Δόξα! Την

οποίαν, ως γνωστόν, ουδείς εμίση-
σε - και πάντες ελαχτάρησαν - ενώ
τον πλούτον (λέει η... παροιμία)
πολλοί!

Γινόμενος όμως «τέως», ξαφνικά
- κάποτε θα γίνεις, σύμφωνα με
κάποιον νόμο της φύσεως, αιώνιο
και απαράβατο - Ύψιστε, τι
καταστροφή! Σαν όνειρο μαγευτικό,
που μια στιγμή γεννιέται, με
κάποιον πόνο μυστικό, ποτέ δε

**λησμονιέται... Και ... κλαύσον με,
μάνα, κλαύσον με! Όλα τα πάντα
γίνονται παρελθόν, καπνός που
διαλύεται!**

**Εκτός αν ήσουν τέως ... καμαριέ-
ρης του Ωνάση, φέρ' ειπείν! Ή τέως
γραμματεύς της κυρίας Τζάκου φέρ'
ειπείν! Ή τέως αρχιθαλαμηπόλος
κάποιου βασιλέως, ή τέως μάγειρος
κάποιας μεγαλειότητας του πλού-
του, της πολιτικής, των ανακτόρων.
Είναι οι μόνες περιπτώσεις που η
δόξα σου αρχίζει αποκλειστικά και
μόνο από τη στιγμή που έγινες
«τέως»! Ως «νυν» δεν είχες, βέβαια,
να καυχηθείς ιδιαιτέρως για τη δόξα
σου, διότι ολόκληρη η ζωή σου
ήταν τεμενάδες... κύψεις και
επικύψεις, «μάλιστα κυρίες»,
«διατάξατε κύριε», «όπως επιθυ-
μείτε κύριε», «έχετε δίκαιον κύριε»,**

ή «εξοχότατε», ή «υψηλότατε», ή «μεγαλειότατε» και βάλε.

Έχοντας, όμως, γίνει «τέως», αρχίζεις να λάμπεις! Διότι κάθεσαι κάτω, γράφεις τ' απομνημονεύματά σου και... πού σε πονεί και πού σε σφάζει, εξοχότατε ή μεγαλειότατε, ή ό,τι άλλο λήγει σε «ότατε», φόρα τα πάντα της ιδιωτικής ζωής του μεγιστάνος που υπηρέτησες, σαν έμπιστος, να και τούτη, να κι εκείνη, τι ιδιοτροπίες είχε ο μεγιστάνας σου, πώς έτρωγε, πώς έπινε και πώς κοιμόταν...

Έγραψε απομνημονεύματα και ο Τσώρτσιλ. ο Ντε Γκωλ, ο Λόϋδ Τζώρτζ, ο Κλεμανσώ κι όλοι οι μεγάλοι στρατηγοί σ' όλες τις εποχές. Τα απομνημονεύματα όμως που γράφει ο τέως υπηρέτης μεγάλων προσωπικοτήτων ή των μεγιστάνων του πλούτου - ανδρών

και γυναικών - έχουν άλλο γούστο και άλλη επιτυχία.

Είναι το συναρπαστικό υλικό του γοητευτικού κουτσομπολιού, που συναρπάζει τις μάζες και γι' αυτό πάντα το είδος αυτό των βιβλίων γίνεται «μπεστ σέλλερ». Και βγάζει ο «συγγραφέας» του τόσα, καμιά φορά, όσα δεν έβγαλε σε όλη τη σταδιοδρομία του, κάνοντας τεμενάδες.

Οι μόνοι ευτυχισμένοι «τέως»!

- Ποιος είναι αυτός ο λόρδος;
- Ο τέως... θαλαμοφύλαξ του κ. Ωνάση!

- Ω ... περιπεράστε παρακαλώ!

Τώρα δέχεται ο ίδιος τους τεμενάδες. Μη μου πείτε ότι δεν πρόκειται για μια δόξα ελεεινής μορφής!...

Δημήτρης Ψαθάς, 20-11-1971

**ΨΑΘΑΣ _ ΜΙΑ ΣΤΟ ΚΑΡΦΙ ...
ΚΑΙ ΜΙΑ ΣΤΟ ΠΕΤΑΛΟ!...**

ΠΑΥΛΟΣ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ

ΑΓΩΝΑΣ ΧΩΡΙΣ ΚΥΠΕΛΛΟ

[...] Σήμερα ο Μπούλης κατέχεται από οργή. Δεν είναι μόνο ότι τον προσέβαλε ο καθηγητής του. Είναι και ότι βρέθηκε σε πλήρη διάσταση μαζί του. «Τῶν πόνων πωλοῦσιν ἡμῖν τὰ ἀγαθὰ οἱ θεοί» Το σημείωσε με μεγάλα γράμματα στο μαυροπίνακα και, αφού ανέπτυξε το θέμα, κάλεσε την τάξη, να γράψει πάνω σ' αυτό την έκθεσή της.

Δειλότατος ο Μπούλης όταν πρόκειται να προβάλλει τον εαυτό του, εξαιρετικά όμως τολμηρός όταν υποστηρίζει κάτι στο οποίο πιστεύει, σήκωσε το χέρι.

- Τι συμβαίνει; - ρώτησε ο καθηγητής.

- Δε συμφωνώ, κύριε καθηγητά.

- Δε σε ρωτήσαμε, κύριε.

Εκείνο το «κύριε» τον σκότωσε. Εκάγχασαν τα παιδιά. Οργισμένος και ντροπιασμένος ο Μπούλης έσκυψε το κεφάλι. Ανακουφίζεται τώρα που του δίδεται η ευκαιρία να αποσυμφορηθεί. Τῶν πόνων πωλοῦσι... Σε ποιον τα λέει ο καθηγητής; Πού είναι τ' αγαθά που έδωσαν οι θεοί στον πατέρα του έφηβου; Αν εκοπίασε; Δουλειά τη μέρα και Γυμνάσιο τη νύχτα. Τον ακούει καμμιά φορά ο έφηβος να τα λέει και βουρκώνει. Και ποια είναι τα κέρδη; Μόλις και μετά δυσκολίας τα βγάζει πέρα. Το παραμικρό έκτακτο να παρουσιαστεί, τον παραζαλίζει. Είναι δε τακτικά τα έκτακτα και σε συνεχή παραζάλη βρίσκεται ο πατέρας.

Όχι, δε συμφωνεί ο Μπούλης.

Παίρνει με τη σειρά τα επαγγέλματα. Όσο πιο ξεκούραστα, τόσο πιο αποδοτικά. Δεν είναι ο εργάτης με το πηλοφόρι που έχει τα περισσότερα κέρδη. Αυτός όμως εργάζεται πιο σκληρά απ' όλους. Πάνοπλο και χειμαρρώδες είναι το παιδί στην ανάπτυξη της θεωρίας του. Έχει μάλιστα και τη μικρή συλλογή των ρητών που αποκρούει. Εκείνα «τα καλά κόποις κτῶνται», τα «όπως στρώσεις θα πλαγιάσεις», τα «επιμελού, κοπίαζε ενόσω είσαι νέος, δια να μη μετανοείς το ύστερον ματαίως»... Με τίποτ' απ' αυτά δε συμφωνεί, θα ήμουν ανειλικρινής αν του έλεγα ότι διαφωνώ μαζί του. Πόσοι, αλήθεια, που έστρωσαν με κάθε δυνατή επιμέλεια και κοιμούνται τώρα πάνω στα χαλίκια... Πόσα τζιτζίκια στη νεότητά τους, που τραγανίζουν όσα

αποθήκευσαν τα μυρμήγκια και πόσα μυρμήγκια που θυσίασαν στην αποθήκευση και στην προσπάθεια τα νιάτα τους, για να σέρνουν σε θαλάμους γηροκομείων τη θλίψη των γηρατειών τους...

Αλλά η Παιδεία έχει τον τυφλοσύρτη της. Ρητά, γνωμικά, συνθήματα -παλιάς χρήσεως όλα. Επαγγελματίας, που ταλαιπωρήθηκε στα νιάτα του για ν' αποκομίσει ένα μισθό απαθλιώσεως, ο καθηγητής του Μπούλη, δίνει όμως θέματα στα οποία δεν πιστεύει, που δε βγαίνουν, πάντως από τη δική του ζωή.

Μαζί με μια διδαχή που δε θεμελιώνεται πάνω στα πράγματα και η άλλη κακή συνήθεια του σχολείου. Θα την ονομάσω αγωγή του φιλοδωρήματος. Η ηθική για το πουρμπουάρ.

Δε σε οδηγούν στην αρετή για την αρετή, αλλά γιατί κάποιο κέρδος έχεις από την άσκησή της. Η επίγεια ή η επουράνια ευτυχία. «Τίμα τόν πατέρα σου και τήν μητέρα σου ίνα εὖ σοι γένηται...». Προπαντός το αντάλλαγμα. Το πιλάφι στο τέρμα της πορείας. Πώς να μην γίνουν εμποράκια τα παιδιά; Πώς να μη γίνει πέρα ως πέρα επάγγελμα η επιστήμη; Πώς να μη διατιμηθούν τα ιδανικά;

Λείπει από την Παιδεία μας η ευθύτητα που χρειάζεται για να πει ότι η προσπάθεια δεν έχει πάντα για επίλογο την επιτυχία. Ο μόχθος δεν είναι απαραίτητως εξασφάλιση του μέλλοντος. Προσπάθεια όμως και μόχθος πρέπει να καταβάλλονται σαν υποχρέωση στην ολότητα και όχι σαν κατάθεση σε Τράπεζα,

που θ' αποσύρουμε κάποτε με τόκους και επιτόκια. Γιατί, συχνά οι Τράπεζες πτωχεύουν και τότε μαζί με τους τόκους χάνονται και τα κεφάλαια. Κανένας δεν εγγυάται ότι θάχει η εργασία την αμοιβή της. Η εργασία όμως είναι τακτοποίηση με τον εαυτό μας. Είναι χρέος στην ολότητα. Μια που έτυχε να βρεθούμε περαστικοί από τη ζωή, κάποιο πετραδάκι οφείλουμε στην οικοδομή. Υποχρέωση στο σύνολο που ανήκουμε.

Αγωγή χωρίς έπαθλο. Αγώνας δίχως κύπελλο. Εντελώς διαφορετική τακτική από την τακτική των υποχρεώσεων. Μια τακτική, που όταν μεν οι υποχρεώσεις πραγματοποιούνται, φτηναίνει τα ιδανικά και την αξία της προσπάθειας· όταν πάλι οι υποσχέσεις διαψεύδονται, μαραίνει την πίστη και δημιουργεί

ΤΙΣ ΜΑΖΕΣ ΤΩΝ ΣΚΥΦΤΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ
ΑΠΟΓΟΗΤΕΥΜΕΝΩΝ, Ή ΤΩΝ ΆΛΛΩΝ,
ΠΟΥ ΑΓΡΙΑΜΕΝΟΙ ΔΕΪΧΝΟΥΝ ΤΙΣ
ΣΦΙΓΜΕΝΕΣ ΓΡΟΘΙΕΣ ΤΟΥΣ.

Παύλος Παλαιολόγος, Εαρινή πνοή,
εκδ. Η Πορεία, Αθήνα 1954

ΛΕΥΤΕΡΗΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

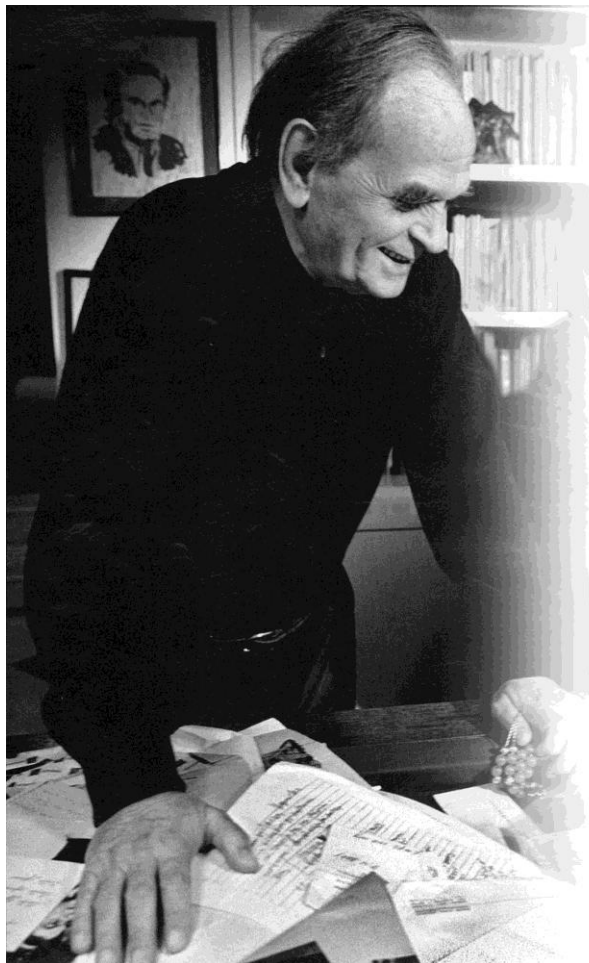
ΓΚΑΓΚΑΡΙΝ

Είχε ένα θρίαμβο στο βλέμμα, στα χείλη, στα χέρια, στο κορμί, στην κίνηση, ακόμη και στα μαλλιά, εκείνο το πανέμορφο κορίτσι, που κέρδισε χθες την πρώτη σελίδα όλων, σχεδόν, των λονδρέζικων εφημερίδων! Εκείνο το πανέμορφο κορίτσι των 20 χρόνων, που κραύγαζε ευτυχισμένο, καθώς το αιχμαλώτιζε ο φακός του φωτορεπόρτερ. «Τον φίλησα».

Δεν μπορούσες να προσπεράσεις αυτή τη φωτογραφία. Είχες την υποχρέωση να σταθείς σ' αυτή τη φωτογραφία. Να σταθείς σ' αυτό το θρίαμβο, σ' αυτή την ευτυχία, που εξακτινωνόταν από το όλο του εικοσάχρονου κοριτσιού.

Για ν' ανοίξει η μέρα διάπλατα τα πατζούρια της, κι ο μέσα κόσμος σου, ο μουντός, να γεμίσει από ανοιξιάτικο φως.

«Ποιο είν' αυτό το κορίτσι;» ρώτησα τον Λάμπη Τσιριγωτάκη, που βάδιζε δίπλα μου, στο Πικαντίλλυ, με πέντε εφημερίδες παραμάσχαλα.

«Σταρ του σινεμά είναι; Τραγουδίστρια; Φωτομοντέλο;» Γέλασε ο Λάμπης. Τρανταχτά. «Μια απλή εργαζόμενη κοπέλα είναι», είπε.

«Που είχε όμως, την τόλμη, αλλά και το μέγα προνόμιο, στην προχθεσινή υποδοχή του Γιούρι Γκαγκάριν

από το λαό του Λονδίνου να πεταχτεί, να ξεκορμίσει μέσα από το συμπαγές πλήθος, να διασπάσει το φράγμα των αστυνομικών, να αγκαλιάσει τον σοβιετικό κοσμοναύτη και να του σκάσει ένα φιλί στο στόμα».

«Δεν φαντάζομαι να συνέλαβαν την κοπελίτσα, οι γκρίζοι φύλακες της τάξης, του πρωτοκόλλου και της... ηθικής;», μουρμούρισα, με πικρή γλώσσα και πικρό ουρανίσκο. Ξαναγέλασε ο Λάμπης. Και ύστερα, ανοίγοντας μπρος στα μάτια μου μια από τις εφημερίδες του, στην πρώτη σελίδα, με ρώτησε: «Συλλαμβάνεται η επιθυμία; Συλλαμβάνεται το όνειρο; Ποιος μπορεί να φορέσει χειροπέδες στον καλπασμό της καρδιάς μιας γυναίκας - και, μάλιστα, νέας γυναίκας;».

Γκαγκάριν. Γιούρι Γκαγκάριν. Χωριατόπαιδο, γιος ξυλουργού, τεχνί-

της χυτηρίου το επάγγελμα, πιλότος αργότερα. Πέρυσι, στις 12 Απριλίου ώρα 9 το πρωί, μπήκε στο Βοστόκ 1, το διαστημόπλοιό του, και μιάμιση ώρα αργότερα, ανάγκασε όλη την υφήλιο να μιλάει, με θαυμασμό και ενθουσιασμό συνάμα, για το κατόρθωμα του: αυτός ο νέος των 27 ετών ήταν ο πρώτος άνθρωπος που εκτοξεύθηκε στο Διάστημα, κι αφού έκανε μια πλήρη περιφορά της Γης, σε 89 λεπτά, προσγειώθηκε στο έδαφος της πατρίδας του!

Στο σπίτι μας, στις γιορτές, η μητέρα μου δεν τελείωνε ποτέ το κρασί της. Άφηνε, πάντοτε, μια γουλιά στον πάτο του ποτηριού και μου την έδινε να την πιω. «Γιατί το κάνεις αυτό, μωρέ μάνα;» τη ρωτούσα. Κουνούσε τρυφερά το ωραίο της κεφάλι και μου 'λέγε: «Μ' αυτή τη τελευταία γουλιά που δεν ήπια και

θα πιεις εσύ, όλα τα κορίτσια του κόσμου θα είναι δικά σου...».

Όλα τα κορίτσια του κόσμου, μάνα, είναι του συνομήλικού μου - έναν χρόνο μεγαλύτερος από μένα - Γιούρι Γκαγκάριν...

Λευτέρης Παπαδόπουλος,
εφ. «ΤΑ ΝΕΑ»

ΝΙΚΟΣ ΔΗΜΟΥ

ΤΡΙΛΛΙΕΣ

**ΣΤΟΝ ΚΗΠΟ, κάθε νύχτα, τρελαίνε-
ται ένα αηδόνι.**

**Αυτό δεν θα ήταν είδηση αν ο
κήπος βρισκόταν σε μέρος εξοχικό.
Όμως είναι έξι χιλιόμετρα από το
Σύνταγμα, σε βορινό προάστιο.
Ανάμεσα σε όγκους κτιρίων και
μεγάλες πολυκατοικίες, ένα πουλά-
κι δέκα πόντων κάνει αντίσταση.**

**Οι τρίλλιες του καταφέρνουν να
διαπερνούν μπετονένιες πλάκες,
διπλά τζάμια, συμπαγείς τοίχους.
Ακούγονται πάνω από τον
βρυχηθμό των λεωφορείων, τους
αεροτενόρους των εποχούμενων
ερωτιδέων, τις εξατμίσεις από
δίτροχα μεγάλων κυβικών. Περι-
φρονούν τις εκατοντάδες βατ**

των πανάκριβων στερεοφωνικών, υπερβαίνουν τα κακαρίσματα της Ρ.....και τους κρωγμούς του Β....., αντηχούν μέσα σε πολυτελή «λίβινγκ ρουμ» και «πλαίη ρουμ», διεισδύουν μέσα σε «καπιτονέ» κρεβατοκάμαρες.

Πόσοι άκουσαν, πόσοι αφουγκράστηκαν αυτό το κελάηδημα; Ρωτάω και οι γείτονες με κοιτάνε παράξενα. «Αηδόνι; Δεν πρόσεξα...». «Δηλαδή πώς κάνει αυτό;» Σαν καναρίνι;».

Ε, για να ακούσεις αηδόνι πρέπει να ξέρεις αηδόνι. Τόσες νύχτες μελίζει, ακόμα και τη μέρα τραγουδάει. Αλλά ποιος καταλαβαίνει τι ακούει; Αν το έβρισκαν στο δρόμο τους μπορεί να το θεωρούσαν κυνήγι. Η Κάλας με σάλτσα στο πιάτο σας.

Τ' αηδόνια δεν σ' αφήνουνε να κοιμηθείς στις Πλάτρες.

**Πότε κοιμάται ένα αηδόνι;
Πρεσβευτής ενός άλλου κόσμου
τρυφερού και ευαίσθητου, με
κρατάει άγρυπνο ως το ξημέρωμα.**

**Με ταξιδεύει σε διαστάσεις
φανταστικές, με καθλώνει
μπροστά στο μυστήριο της
ομορφιάς και το μυστικό της
δημιουργίας. Στην ησυχία της
νύχτας η ένταση της τρίλλιας του
πολλαπλασιάζεται σαν να περνάει
από μεγάλους ενισχυτές και
κυριαρχεί απόλυτα στον χώρο.**

**Ποιος ηχολήπτης θα μπορούσε
να δικαιώσει ένα αηδόνι;**

**Ωστόσο εγώ αισθάνομαι πως η
φύση μου έκανε ένα μεγάλο δώρο.
Γιατί νιώθω (κι ας κοροϊδεύω τον
εαυτό μου) ότι για μένα τερετίζει
κάθε νύχτα ο μικρός φτερωτός θεός.**

**Μου φέρνει μήνυμα από άλλες
όχθες, σκοτεινής ομορφιάς, από
άλλες εποχές - νυχτερινές περιπλα-
νήσεις σε δάση της νιότης μου.
Και από την πρώτη ανάγνωση της
«Ωδής σε ένα αηδόνι» του Keats:**

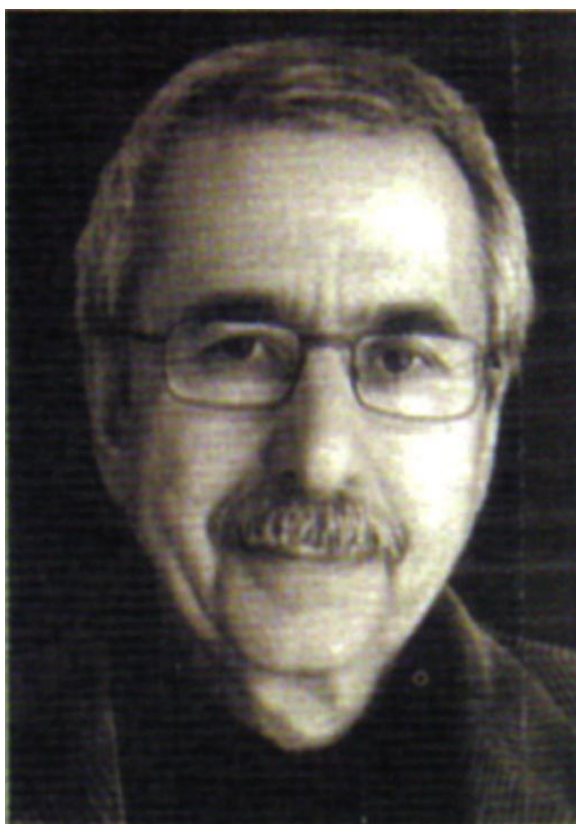
**Πονά η καρδιά μου και ένα νωθρό
μούδιασμα βαραίνει τις αισθήσεις,
σαν από κώνειο να είχα πιεί.**

**Πριν από χρόνια είχα γράψει για
τα αηδόνια της Ελλάδας.
Ξαναδιαβάζω το κείμενό μου και
σταματάω στην τελευταία
παράγραφο - που ισχύει σήμερα
περισσότερο κι από τότε:**

**«Όμως εγώ πιστεύω ως αν κάτι
θα γλυκάνει τις τελευταίες μου
στιγμές (εκεί που ζυγίζονται όλα και
ζυγίζουν λειψά) θα είναι δυο-τρία
πράγματα που είδα -τοπία, φως-
και ένα άκουσμα.**

**Αυτό το απότομο ξεπέραςμα, το
τρελό, το αδύνατο κι όμως
πραγματικό. Αυτό το τέντωμα στα
όρια που δείχνει πως ο κόσμος
μπορεί και να έχει νόημα – απροσ-
δόκητο, σαν το τίναγμα της τρίλλιας
στην πιο υψηλή ομορφιά».**

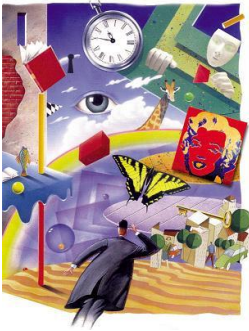
**Νίκος Δήμου «Καθημερινά -
Κυριακάτικα», εκδ. Νεφέλη,
Αθήνα 1995**

▶ Υποθέστε ότι στέλνετε μια επιστολή σε έναν από τους έξι χρονογράφους των οποίων τα κείμενα διαβάσατε προηγουμένως. Στην επιστολή σας εκφράστε τις εντυπώσεις που σας προκάλεσε η ανάγνωση του χρονογραφήματός του και υποδείξτε θέματα για χρονογραφήματα, δηλαδή γίνετε θεματοπαραγματοευτές...

▶ Συγκεντρώστε τα θέματα που υποδείχθηκαν με τις επιστολές σας, επιλέξτε ένα που προτιμάτε και γράψτε το δικό σας χρονογράφημα.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ 6ου ΤΟΜΟΥ

**Θέματα για συζήτηση και
έκφραση/έκθεση (το κωμικό
και η σημασία του γέλιου) 5**

III. ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ 38

Συνοχή κειμένου.....38

**Συνοχή σε αφηγηματικό
κείμενο 46**

Βάσει του ν. 3966/2011 τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου, του Λυκείου, των ΕΠΑ.Λ. και των ΕΠΑ.Σ. τυπώνονται από το ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν στη δεξιά κάτω γωνία του εμπροσθόφυλλου ένδειξη «ΔΙΑΤΙΘΕΤΑΙ ΜΕ ΤΙΜΗ ΠΩΛΗΣΗΣ». Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δεν φέρει την παραπάνω ένδειξη θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7 του νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946,108, Α').

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Υπουργείου Παιδείας, Θρησκευμάτων και Αθλητισμού / ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ.